పెద్దకథ

పరాజయం

శ్రీ బలివాడ కాంతారావు

పరుపుమీద చారబడి పుస్తకం విప్పినా శాంతకు నిద్దర రావటంలేదు. అప్పుడే పదకొండు కొట్టింది. దీపం ఆర్పేయాలనుకుంటూనే చిన్నక్క పరుపువేపు చూసింది. రాధ అగపడలేదు. అయినా దీపం ఆర్పి పరుపుమీద కూర్చుంది.....

పెళ్లిచూపులనాటినుండి అక్కయ్య సంచరించే విధం చూస్తుంటే ఆమెకేదో అసూయ పుట్టుకొచ్చింది. ఇదివరలా కిలకిల నవ్వుతూ కబుర్లతో కరిగించి, నవ్వించకుండా యేకాంతంగా కూర్చొని యేకధాటిగా ఆలోచించుకోవటం శాంత కేమీ నచ్చలేదు. ఆశలు, కోరికలు సమాజంలో యింకొకరివి ఫలించటంతో మనిషిలో యివి రెచ్చగొట్టబడతాయ్. శాంతమనస్సులో అక్క పెళ్లిచూపులై గడచిన మూడువారాలలోనూ అంతూ పంతూ లేని ఆలోచనలు పరుగెత్తినయ్ అంటే ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయం కాదు.

ఆమె లేచి గదిలో యిటూ అటూ చీకటిలో పచారుచేసినా ఆలోచనాప్రవాహాన్ని అరికట్టలేక పోయింది. ఎడబాటు ఒక్కసారిగా సహించటం ఆమెకు కష్టమైపోయింది. ఈ ఆలోచనలతోపాటు ఆమెదృష్టి కిటికీవేపు పోయింది. తలుపు చారవేసివుండటంచేత అక్క తోటలోనికే వెళ్లివుంటుం దనుకుంది. శాంత మల్లెపందెర సానుకొని వినీలాకాశంవేపు చూస్తోంది. మబ్బు విడిచిన చందమామ మెల్లగా కదులుతున్నాడు! ఆమె కోరికలను దాచిపెట్టిన అసూయ మెల్ల మెల్లగా విడిచిపోతోంది!!

రాధ దగ్గరగా వచ్చి 'అక్కడేమీ లేదు చెల్లీ' అంది. అక్క బొంగురుపోయిన గొంతుక విని కంగారు కప్పిపుస్తూ 'ఏం అక్కా!' అంది.

'ఏంటలా దీర్ఘంగా...'

'చూడక్కా! ఎంత చల్లగా వుందో'

తడుముకోకుండా, రాధ, 'అలాంటిచల్లటి మొగుడే వస్తాడులే' అంటూనే గదిలోనికి వెళ్లిపోయింది. అక్కయ్య యీమాటలు అని ఆమెమనసులో సువ్యక్తం కాని యేవేవో ఆలోచనలను గిరగిర త్రిప్పివేసింది.

గదిలోనికి వచ్చిన శాంత అక్కమంచంమీద కూర్చుంది. 'పోయి పడుకోవే' అంది రాధ.

'పడుకుంటాను— కానీ, ఒక మాట..'

రాధ యేమాటా ఆడలేదు. శాంతకూడ ఆగిపోయింది. కొంతసేపయ్యాక 'చెప్పాలని లేదా?' అంది అక్క.

'ఈ వారంలోజులైనా నాతో సరిగ్గా మాటాడకూడదా? ఎంత అందగాడైనా యెప్పుడూ నీదగ్గర వుండవలసినవాడిగురించే ఆలోచించాలా?'

చెల్లెలు యెన్నాళ్లనుంచో అడగాలనుకున్న ప్రశ్న యీవేళ అడిగింది. ఈ ప్రశ్న వేసి జబాబుకోసం నిరీక్షిస్తున్న శాంతకు కొద్ది నిముషాలకు చిరాకు వేసింది.

'ఈసంబంధం నాన్న కిష్టం లేదే' అంది పెద్ద నిట్టూర్పుతో రాధ.

ఈమాటల్లో వ్యక్తమౌతున్న బాధను శాంత కొంతవరకు గ్రహించినా అక్క యేదో నిజాన్ని కప్పి పుచ్చటానికి యీమాటలను అందేమో అనుకుంది. కాని, నాన్నగురించి అక్కయ్య అలా అందంటే ఆమెకు చాలా విడ్డూరంగా కనిపించింది.

'శుద్ధఅబద్ధం అక్కా!' అంది.

'నా చెవుల్నే నమ్మవద్దంటావా?'

'నాన్న అనటమే విన్నావా? అయినా నాన్న యెవరితో యెప్పుడు చెప్పారని?'

'సుందరంతో... మొన్న నే'

'ఏంటో, నాన్న అన్నారంటే నమ్మలేనే.... నువ్వు సరిగ్గా విన్నావా?'

'గాలి లేదని డాబామీదకు వెళ్లానే. ఆయనతో చెప్తుంటే విన్నాను'.

'చెప్పినా చెప్తారులే! ప్రక్కనే మంచం వేసి పడుకోబెట్టుకుంటున్నారుగా! ఈ యింటికి యజమానిని చేసేస్తారేమో!'

కోపంగా అంటున్న చెల్లెలివేపు ఒకసారి చీకటిలోనే చూసింది. తరవాత రాధ చేతితో నుదురు కప్పుకుంది.

'ఇంకేం మటాడకున్నారక్కా?'

'పోయి పడుకో చెల్లీ...తలనొప్పిగా వుంది!'

'అబ్బా! దానికే అంత భయపడాలా! నాన్నకు ఆలోచనా పాలోచనా లేదు!!'

రాధ చిరాకుతో లేచి వెళ్లిపోతున్న చెల్లెల్ని కిటికీగుండా వచ్చే కాంతిలో చూస్తూ హీనస్వరంతో ఆగిఆగి 'నాన్న యీలోకంలో మనుషుల్ని అరవై యేళ్లు చూసారే!'

ఈమాటలు వినవస్తే శాంత పరుపుమీద వ్రాలింది!!

౨

భళ్లున తెల్లవారింది. సుందరం కొళాయిదగ్గర స్నానంచేసి మేడమొదటిమెట్టుమీద కాలువేసి ఆగి అలా వస్తున్న శాంతవేపు చూశాడు. ఈ చూపులో అంతర్యాన్ని గ్రహించిన శాంత ముఖంముడుచుకొని చరచరా మళ్లీ గదిలోనికి వెళిపోయింది. వచ్చిన యీ మూడురోజులలోనూ తనవేపు చూడని సుందరం యీరోజు దీక్షగా యెందుకు చూడాలి? ఇటూ అటూ గదిలోనే గిరగిరలాడింది. పరుపుమీద మళ్లీ చారబడి ఆవలించింది.

సుందరంగురించి ఆలోచించటానికి తీరిక లేకపోయింది. అమ్మ అప్పుడే స్టేషనుకు పోడానికి తయారైంది. శాంతలేచి స్నానంచేసి అలంకరించుకొనే సమయానికి ఒక స్వచ్ఛమైన గొంతుక మేడమీద గీతా పారాయణం చెయ్యటం వింటూనేవుంది. ఆగొంతుక సుందరందే అని పోల్చుకుంది.

అమ్మతో కలసి మేడమీదకు వెళ్లేటప్పుడు డాక్టరుగారు బట్టలు వేసుకుంటూ దగ్గర కుర్చీమీద కూర్చున్న సుందరంతో అంటున్నారు. "ఈ జన్మలో యేం సుఖపడ్డానో చిన్నప్పుడు అమ్మవల్ల...గడించుకొనే రోజుల్లో పెద్దకూతురువల్ల..."

నరసమ్మ, శాంత అలా నిలుచునే వున్నారు. డాక్టరుగారు ముఖం ముడుచుకున్న భార్యవేపు చూడకుండానే మళ్లీ మొదలుపెట్టారు:

"ఫస్టు గ్రేట్‌వార్‌లో ఫ్లేండర్సులో ఒకరాత్రి ఒక సైనికుడి గాయానికి కట్టుకడుతూ అలా పడిపోయాను. అమ్మా అని అరిచానని, నాకు తెలివి వచ్చాక, యింకో డాక్టరు చెప్పాడు. గాయంతగిలిన సైనికుడు నన్ను బాధతోనే అడిగాడు—'డాక్టరుగారూ! మాఅమ్మకు నేనొక్కడనే... చాలా కష్టపడి పెంచింది... వద్దంటే సైన్యంలోనికి వచ్చాను... బ్రతికి మా అమ్మను మళ్లీ చూస్తానా?' అని. ఈమాటలు చచ్చిపోయేముందు అంటున్నాడేమో మా అమ్మ జ్ఞాపకంవచ్చింది. నేనూ ఆసైనికుడిలానే చేశాను... నాకూ గాయం తగులుతుంది... నేనూ మాఅమ్మను చూడకుండా యిలాగే చచ్చిపోతాను!! కాని... ఇన్ని గండాలు గడిచి వచ్చానురా బాబూ! ఇన్ని ఆసుపత్రులు చూశాను... రిటైరయ్యాక డిస్పెన్సరీ పెట్టాను... అరవై యేళ్లు దగ్గరపడ్డాయా...?"

చెవు లప్పచెప్పి తలెత్తి ప్రశాంతంగా సుందరం వింటున్నాడు.

“ఎందు కింత బలంగా వున్నాను? మా అమ్మ నించే. ఏం చేసే దంటావ్? కులంవాళ్ల యిళ్లల్లో ప్రొద్దున్నుంచీ సాయంత్రంవరకూ ధాన్యం దంచో, అంట్లు తోమో సేవ చేసేది. మెత్తని తవుడు రొట్టె చేసి వుంచేది. నేను పట్నంలో బడి విడిచిపెట్టాక ప్రయివేట్లు చెప్పుకొని నాలుగుమైళ్లు నడిచి యింటికి వెళ్ళేసరికి ఆరొట్టె యిచ్చేది. తిని మంచినీరు త్రాగేసరికి అమ్మకళ్లు నీటితో నిండిపోయేవి. అంబలీ గంజీ త్రాగి నలుగురికాళ్లూ పట్టుకొని చదివించింది. నాకొడుకు గడించుకొనేటప్పుడు మీ ఋణం తీర్చుకుంటా ననేది. నేను గడించుకొనేరోజుల్లో ఒకనాడు మాఅమ్మ దగ్గర కూర్చొని ‘ఆచిన్నా పెద్దల భూములన్నీ కొనేశా’ నని చెప్పేరోజున రెండు చేతులూ చూసుకొని బావురుమని యేడ్చింది. ‘ఈచేతులతోనే ఆ పొలాలిచ్చిన తవుడురొట్టెలు చేసి యిచ్చాను, ఇప్పుడు ఆబియ్యాన్ని ఈచేతులతో వండివ్వలేను నాయనా’ అంది.”

డాక్టరుగారి స్వగం కాస్త మందగించింది.

“నా కివ్వవలసిందంతా ప్రేమతో చిన్నప్పుడే యిచ్చింది. ఆతవుడురొట్టెలలో విటమిన్లే నా నరాలన్నీ పటుత్వంగా వుంచి యీనాటికీ యెలాంటి ఆపరేషనైనా యేమాత్రం అనిపిస్తోంది!”

డాక్టరుగారి మాటలఫక్కీలో గోచరిస్తున్న పరిపూర్ణహృదయంగూర్చి ఆలోచిస్తూనే సుందరం వింటున్నాడు.

“అమ్మ చనిపోయాక పెద్దమ్మాయి ఆలోటు తీర్చింది. చూడు, తెల్లవారేసరికి యెందరు బాధతో కాచుక్కూర్చుంటారు! నేను లేచేసరికి పూజగదిలో అంతా అమర్చేది. వంటమనిషిని లేపకుండానే అమ్మాయే నీరు మరగపెట్టేది. టిఫిన్, కాఫీ తెచ్చి దగ్గర కూర్చొని తినేటట్లు చేసేది. ఇంత డబ్బు తెచ్చేవాడినా, ఇంకో కూతురైతే నెలనెలా వందలు కూడబెట్టుకొనేది. ఏరోజు కారోజు లెఖ్కలు చూపిస్తూ వారానికి ఒక్కసారి ‘నాన్నా! నాకై, రూపాయలు కావా’ లనేది. ‘తీసుకో అమ్మా’ అ. వాడ్ని. ‘నీచేతులతో యివ్వాలి నాన్నా’ అనేది ఆడబ్బుగురించి నే నెప్పుడూ ఆలోచించలేదు. కాని యిచ్చేటప్పుడు యింత తక్కువా అనిపించేది. తరవాత నాకు తెలిసింది నాతల్లి నాపేరు చెప్పి బీదవాళ్లకు ధర్మం చేసేదట!”

డాక్టరుగారు కళ్లొకసారి నులుపుకున్నాడు. సుందరంశరీరం ఒక్కసారి గగుర్పాటుజెందింది. కుర్చీమీద సర్దుకొని మళ్లీ మొదలుపెట్టారు.

“ఒరే బాబూ! అమ్మాయిపెళ్లి చెయ్యటమంటే నాగుండె కదలిపోయేది. కాని, ఆడవాళ్లప్రేమకు హద్దులంటూ వుండవు. నాతల్లి యెక్కడున్నా నాతల్లే—నన్నింకా హెచ్చుగా చూసుకుంటుంది. మాఅమ్మ కష్టకాలంలో కడుపు మాడ్చుకుంది. నేను గడించుకున్న రోజుల్లో యెవరికైనా చిరాకుగా యేమైనా అంటే అప్పుడూ పస్తుండి కడుపు మాడ్చుకొనేది. ఎప్పుడైనా ఒకసామెత చెప్తుండేది. ‘పెద్ద చెట్టుకన్నా వంగిన తుంగదుబ్బే గెలిచిందిరా!’ అని. అమ్మాయిపెళ్లినాటికి అమ్మ లేకపోయినా అమ్మ సామెతమాత్రం నే బ్రతికినంతకాలం మరచిపోలేను”

డాక్టరుగారు ఆగారు. తల్లీ కూతురూ దేనికో ఆశ్రుతపడ్తున్నారు. డాక్టరుగారు వాలుకుర్చీమీద చారబడి మళ్లీ మాటలు పొడిగించారు.

“లక్షలు గడించాను. వేలు ఖర్చుపెట్టాను. కాని మర్యాదను గడించలేదు. మాఅమ్మ గడించి నా కిచ్చింది. ఎవరింట్లో మాఅమ్మ తవుడు తెచ్చి గంజి త్రాగిందో వాళ్లగురించి చనిపోయేముందు చెప్పింది. ‘వాళ్ల భూములు కొన్నావు. కాని వాళ్లవల్ల నే నివ్వింతవాడివయ్యావు. వాళ్ల నొకకంట చూడు బాబూ!’ అంది. ఒకసారి ఆవూరు అమ్మవున్నరోజుల్లో నే వెళ్లేటప్పుడు వాళ్లింటిలో ఒక కుర్రాడ్ని చూశాను. అప్పటికి ఎనిమిదవతరగతి చదువుతున్నాడు. ప్రతిసంవత్సరం ఫస్టుగా పాసవుతున్నాడట! చదివించటానికి శక్తిలేకపోవటంవల్ల ఆసంవత్సరంతో మానిపించేస్తా మన్నారు.

'సరే, నేను నెలనెలా డబ్బు పంపిస్తాను. కుర్రాడ్ని పాడుచెయ్యొ' ద్దన్నాను. ఆకుర్రాడు యింటర్ మీడియేట్ కి వచ్చేవరకూ నేను చూడలేదు.

"పొలాలు చూట్టానికి వెళ్ళేసరికి 'కుర్రాడు శెలవుల్లో వచ్చాడు. ఎక్కడో గుమస్తాగా వేస్తే నాలుగు రాళ్లు సంపాదించుకుంటాడు. చదువు మానిపించేస్తా' మన్నారు. కాని ఆకుర్రాడ్ని చూశాక నా కేదో ఆశ కలిగింది. ప్రతిస వత్సరం ఫస్టుగా పాసవుతున్నాడు! వచ్చేముందు అన్నాను. 'మీరు మా దగ్గరవాళ్లే. మానాన్న చచ్చిపోతే మీయింట్లో నే పాలిచ్చి నన్ను పెంచారట! సత్యంకు మాపెద్దమ్మాయిని యివ్వాలని వుంది. మీరువొప్పుకోవా'లన్నాను. 'మీతో సంబంధం చెయ్యటానికి తాహతు చాలదు బాబూ!' అన్నారు. 'తాహతు లెత్తితే మీయింట్లో యిలాగే వుండిపోతాను. మీదగ్గర నేర్చుకోవలసిన మర్యాద యెంతైనా వుంది. మనిషితాహతు చెప్పేది మర్యాదకాని, డబ్బు కాదు' ఇలా అనేసరికి ఆయన వొప్పుకున్నారు. ఆపిల్లడికి సంబంధం స్థిరం చేసుకొచ్చానంటే 'నాకూతుర్ని కడుపుకు గంజినీరు లేనింట్లో పారేస్తారా?' అని తల బాదుకొని యేడ్చింది...ఇదిగో ఇక్కడే వుంది. కావలిసివస్తే అడుగు. వారంరోజులు నాతో మాటలుకూడ మానేసింది! నిరుడు కేన్సరైతే మద్రాసు తీసుకవెళ్లి మూడు నెలలు సెలవుపెట్టి సేవచేసి యే అల్లుడు బ్రతికించాడు? ఏపండక్కయినా నేను పిలవాలని లేదు. ఇంట్లో వాడిలా బుద్ధిపుట్టేటప్పుడు వస్తాడు. చూసిపోతుంటాడు. నా కి దివ్వలేదని అ దివ్వలేదని అడుగుతాడా? అదీ లేదు. నవ్వులబండి. పెద్ద యింజినీరా! ఇప్పటికీ నా యెదురుగా సిగరెట్ కాల్చడు! ఏమడులూ మాన్యాలు చూసి ఆసంబంధం చేశాను!! మడులూ మాన్యాలూ వున్నా మర్యాద లేనివాళ్ళకు పిల్లనిస్తే మన కెంత అప్రతిష్ఠ! మొన్న రెండో అల్లుడు యేంచేశాడు! పెళ్లినాడు నే నిచ్చిన వాచీకి రిపేరు వచ్చిందని బాగుచేసి పంపించమని పోష్టులో పంపించాడు!!

"నా కిష్టం లేదనమ్మా అని, యిదే కాదు వీళ్ల చుట్టాల నందర్నీ తెప్పించి మరీ నేర్పించింది కూతురికి. కాని నాతల్లి 'నాన్న యిష్టపడితే నాకూయిష్టమే' అంది. బాబూ! అమ్మాయి తనచేతులతో నే డబ్బు పంపించి మొగుడ్ని చదివించింది! చల్లనిచేయి కాబట్టి మొగుడు యింజినీరై కూర్చున్నాడు! దాని కేం లోటిప్పుడు? ఇప్పటికీ యేమైనా వస్తే నాన్నసలహా తీసుకోనిది యేమీ చెయ్యదు. అదే మొన్న పెద్దకూతురు పెళ్లి చేసేటప్పుడు పెద్దసంబంధా లొస్తే మానాన్నయిష్ట మంది. నేను వాళు దగ్గరవాళ్ళే— కాస్త చితికిపోయారనుకో— చదువుకుంటున్నవాళ్ల కుర్రాడ్ని తెచ్చి పెళ్లిచేసి పెద్దవాడ్ని చేసుకో అన్నాను. ఆపెళ్లికి మిగతావాళ్లందరికీ కోపం వచ్చింది. నామీద అలక సాగించారు. రోగి అలిగాడంటే నా పంచప్రాణాలూ పోతాయిగాని, ఇలాంటివాళ్ళెందరు అలకసాగించినా నేను నేనేలే. అల్లుడు మనగుండెల్లో మేకవటానికి కాదు. మన కష్టసుఖాలు మనవాడైనందుకు పంచుకుంటా డనేగా చేసుకుంటాం! ఏదో వున్నవాళ్లు పేదవాళ్ళని పైకెత్తకపోతే జాతికే కళంకం కాదురా?"

ఆగదిలోనికి పెద్దపెద్ద ఆఫీసర్లు, పేరుప్రతిష్ఠలుగల బంధువులు, స్నేహితులు వచ్చారు. ఆ పేముకుర్చీమీద వందలకొద్దీ కూర్చున్నారు. కాని, ఒక్క సుందరంకు తప్పించి యింకెవరికీ అలాంటి మాటలు వినే భాగ్యం కలగలేదు.

'రైలు యీసరికి వచ్చేస్తుందేమో!' అంది చిన్నకూతురు శాంత.

'అయితే?' అన్నారు డాక్టరుగారు ప్రక్కకు తిరిగి.

'మాతమ్ముడు వస్తున్నాడని మరిచిపోయారా?' అంది నరసమ్మ.

'అదంత జ్ఞాపకం వుంచుకోవలసిన విషయం కాదే!'

'ఎందుకుంటుంది? మాతమ్ముడికి మీ రెళ్లి కలుసుకోకపోతే పోయేదేమీ లేదుకాని... వాడికేం...?

'సరి! ఇంకా యింటికి రానివాడికి మర్యాద చెయ్యటానకి మీరంతా యెదురెళ్తున్నారు. ఇంట్లో వున్నవాళ్ళకి మర్యాద చెయ్యనందుకు తల్లీపిల్లలకు

సిగ్గుపుట్టడం లేదూ? చూస్తున్నాగా... బలవంతాన యింట్లో వుండరా బాబూ అని తెచ్చిపెడ్తే వేళకు కాఫీభోజనం పెట్టున్నారా? వంటమనిషి పెట్టేవుంది లేకపోతే లేదు!'

'బాబూ' అన్నాడు సుందరం- కొస్త వుద్రిక్తంగా వచ్చే డాక్టరుగారి మాటలకు అడ్డుగా—'ఈ యింటిలో మర్యాద లేదని యెవరన్నారు?'

'సరే! నివ్వలా తీసుకోకపోవచ్చు. నీదారి వేరు. నిన్ను చూసి సిగ్గు తెచ్చుకోవాలి. ఆడపిల్లలున్నారే, ప్రొద్దెక్కేవరకూ లేవరు. లేచినా ఒక పూజా, పురస్కారమా? యేమీ లేదు. పెద్దమ్మాయి వెనక పుట్టినందుకు కొంతలో కొంతైనా ఆగుణాలు అబ్బాయి కావు!'

మాటాడకండా నరసమ్మ, శాంతా అక్కడనించి వెళ్లిపోయారు. కొంతసేపు డాక్టరుగారు మాటాడలేదు. సుందరం కాలిబొటనవ్రేలు నేలకు నొక్కుతూ తల దించి చూస్తున్నాడు.

'ఈవచ్చేవాడు డెప్యూటీకలెక్టరోయ్! మూడో అమ్మాయికి యీాయనే సంబంధం తీసుకొచ్చి ఐదువేలు కట్నం యిప్పించాడు. ఒరే బాబూ! మనుషుల రోగాలు కుదిర్చేవాణ్ని నన్ను రోగిష్ఠిని చేద్దామని వీళ్ళందరి ప్రయత్నం. ఆఐదువేలూ తప్పించి ఒక దమ్మిడీ ముట్టచెప్పలేను. నిర్మొహమాటంగా వాళ్లే కట్నం పిండకపోతే నామనస్ఫూర్తిగా పదివేలిచ్చేవాడిని...సరే యెవరి అదృష్టానికి యెవరు కర్తలు? ఈ డెప్యూటీకలెక్టరు యీాజన్మలో డెప్యూటీకలెక్టరవుతాననుకున్నాడా? అప్పటిలో వాడిలో వున్న వినయం లేశమంత వుంటే యెంత బావుండేది? మనిషి సింహాసనం యెక్కినా పాతరోజులు మరచిపోక పోతే మనిషి మని పనిపించుకుంటాడు. అక్కడ జబ్బుచేస్తే వెళ్లి బాగుచేశాను. ఆపరిచయంమీద గుమస్తాగా మగ్గుతున్నవాడిని పైకెత్తించాను... చేసిన మేలు చెప్పకో కూడదు కాని, వీళ్లంతా యెక్కడో సుఖంగా వుండటమే నా క్కావాలి...!' జేబుగడియారం చూస్తూ లేచిపోయారు.

3

డాక్టరుగారు నాలుగోకూతురి పెళ్లిలో కూడా వచ్చిన చుట్టపక్కాలు, విన్నవారుకూడా ఆశ్చర్యపడేటట్లు చేశారు.

పెద్దకూతురి పెళ్లి చేసేటప్పుడు రెండు వేపుల ఖర్చులూ భరించి బ్రహ్మాండంగా చేశారు. రెండో అమ్మాయి పెళ్లికి మగపెళ్లివారు మర్యాదలు జరగలేదని అలకసాగిస్తే బ్రష్ పట్టుకొని విడిదికి వెళ్లి మొదట వియ్యంకునిబూటు బ్రష్ చెయ్యటం మొదలెట్టారు. జరిగిన కోలాహలమంతా చూడనట్టే చివరకు 'బావగారూ, మీరంతా ఆఫీసర్లు! బంట్రోతులచే బూట్లు కూడా తుడిపిస్తే గాని మీకు తృప్తివుండదు...కార్యం చేసేవాడూ బంట్రోతే కదా! ఇంకా యేం చెయ్యాలో శెలవియ్యండి' అన్నారు.

మూడో అమ్మాయిపెళ్లికి ఐదు వేలు కట్నం అని నిర్మొహమాటంగా అడగటంతో ఆ అయిదు వేలూ తప్పించి ఒక్క దమ్మిడీ హెచ్చు యివ్వలేదు. అల్లుడికి మోటరుసైకిలు కావాలంటే ఆ అయిదు వేలలో నే కొనుక్కోమని చెప్పారు. వాచీ అంటే 'నీజీతంలో ఒక నెల బేంకులో వెయ్యకుండా కొనుక్కో బాబూ!' అన్నారు. అడగని పెళ్లికొడుక్కు చెప్పి అడిగినవారి ముఖాలు ముడుచుకో నిచ్చారు.

ఇప్పుడు నాలుగోఅమ్మాయిపెళ్లికి పెద్ద గలాటా జరిగింది. డబ్బు ఖర్చుపెట్టారు. కాని, పెద్దరికం సుందరం కిచ్చారు. పెళ్లికుమారుడికి కట్నాలూ కానుకలూ వర్షిస్తుంటే యింత పేరుప్రతిష్ఠలున్న డాక్టరుగారు పిల్ల యెదురుగా వుంచిన పళ్లెరాన్ని బోర్లించి నిల్చొని 'మీరంతా వచ్చి నన్నానందింపజేసినందుకు కృతజ్ఞుణ్ని...' అంటూ చేతు లెత్తారు.

రాధతో అత్తవారింటికి పెద్దమ్మాయీ, ఆమె భర్తా వెళ్లారు.

ముడుకులు దిగని పంచెతో మీసాలు పండిన పెద్దవియ్యంకునితో ఆరాత్రి భోజనానికి కూర్చుని యేవేవో కుటుంబవిషయాలు మాట్లాడుకుంటున్నారు.

వెళ్లి నాలుగురోజులైనా ఆగొడవ లింకా సుందరం మీద పడివుండటంచేత యింకా భోజనానికి రాలేదు. ఈవేళ శాంత వడ్డనకు వచ్చింది. అన్నంకలుపుతూ 'మీ అమ్మను ఒకసారి పిలమ్మా' అన్నారు.

శాంత వెళ్లింది.

"అయితే, బావగారూ! అల్లుడు అమ్మాయిని పంపించకపోయినా, వ్రాసిన వుత్తరాలకు జబాబులైనా యిస్తాడా?" మధ్యను ఆపిన విషయాన్ని మళ్లీ లేవనెత్తారు.

"అదీ లేదండి బావగారూ! ఏం అదృష్టమో! లక్ష్మీదేవిలాంటి కోడలున్నందుకు......"

"పోనీ మీమీద కోపమైనా... భార్యాభర్తలు పొత్తుగా వుంటారా?"

"దాని కేం లోటు లేదండి! ఆడపిల్లకదూ— మాఅందరినీ చూడా లని వుంటుంది. మీచెల్లెలుకు మాత్రం విచారం లేదు. ఎక్కడో సుఖంగా దానిబ్రతుకది బ్రతికితే చా లంటుంది"

"మీ చెల్లెలకు యేడుపు యిట్టే వచ్చేస్తుంది—"

ఈమాటలు అప్పుడే వస్తున్న నరసమ్మచెవిలో స్పష్టంగా పడ్డాయ్.

"నే నెవరిగురించి యేడవా లన్నయ్యా? ఏం కొడుకులు పోయారని. నలుగురూ ఆయనమీద విరుచుకపడితే యేడవనూ?"

పెద్దవియ్యంకు డేమీ మాటాడకముందే "నాయెదురుగా యేం అనలేదే? ఏం అన్నా రేమిటి?"

"ఏం అంటారు బావగారూ? వాళ్లకు తోచిన అభిప్రాయాలు యిచ్చుంటారు" అందుకున్నాడు వియ్యంకుడు.

"బావగారూ! ఈఅభిప్రాయా లివ్వటం ప్రతివాడికీ ఒకజబ్బయిపోయింది. మనిషితో మాటాడకండా అభిప్రాయా లిచ్చేస్తారు! చూశారూ...అర్థంలేకుండా ఊతపదాలు వాడి మాటాడితే ఎంత అసహ్యంగా వుంటుందో,... అర్థంలేకుండా అభిప్రాయాలు యిస్తే మనబ్రతుకూ అంత అసహ్యం అయిపోతుంది....లోటేమైనా వుంటే యెదురుగా అనాలి గాని—ఇదిచ్చారుకాదు అదిచ్చారుకా దని..."

"వాళ్లు అంటే అన్నారు. అయినా వాళ్ల హోదాకి తగ్గట్లు మనం యేం యిచ్చాం—యేం చేశాం?"

నరసమ్మ అందుకుంది—

"ఇంకేం యివ్వాలి? వాళ్లబ్బాయిని చేసుకున్నంతమాత్రాన వాళ్ల కాళ్లు పట్టా లని లేదే!"

"ఆడపిల్ల నిచ్చుకొనేవాళ్లు యిలానే అనుకుంటారు!!"

"మ రెలా అనుకోవాలి! చేసింది చాలు. వందలు ఖర్చుపెట్టినా వాళ్ళను సంతోషపెట్టలేం! ఈఅన్నం పెట్టకపోయినా యీ బావగారు నవ్వుతూనే యీయింట్లో తిరుగుతారు. సరా! మీతమ్ము డింకేం చెప్పాడు?"

నరసమ్మ యేమీ సమాధానం యియ్యకుండా గుమ్మా న్నానుకొని అలానే నిలుచునుంది.

"చప్పటపప్పాలు కొట్టుకొని, పేకాటలు వేసుకొని తందనా లాడారుగానీ, యేమైనా సహాయం చేశారా వీళ్ళంతా?"

"ఎవర్ని చెయ్య మని అడిగారని?"

"అడిగితే యెవరైనా చేస్తారు. ఇది నాది అని కలుగజేసుకొని సుందరంతప్పించి యిం కెవరైనా చేశారా?"

"ఈకాలానికి వాడో దగ్గరివాడు దొరికాడు!"

"అవునే. దగ్గరివా డేనే!" బావగారివేపు ముఖం త్రిప్పి "అదేం ఖర్మమోగాని, మనిషివిలువ డబ్బుచూసే కట్టుందండి! ఆసుందరంతల్లిని తలుచుకుంటుంటే మాఅమ్మ జ్ఞాపకం వస్తుంటుంది. చాలానే కష్టపడి చదివాడు. స్కూలుఫైనలుతో మానేస్తా నన్నాడు. బి. ఏ. పూర్తికానీరా అన్నాను. ఇంటర్ పూర్తిచేసి పెళ్లియీడువచ్చే చెల్లె లుందని వుద్యోగంలో ప్రవేశించాడు. రెం డేళ్ళయింది. మొన్ననే చెల్లెలిపెళ్లి

కూడా చేశాడు. వాడు గొప్పవా డంటారా? లేక పెద్ద వాళ్లు చదివించి, పెళ్లిచేసి వుద్యోగంలో వెయ్యించాక కబుర్లుచెప్పే వీళ్ళంతా గొప్పవా ళ్ళంటారా? బదిలీ మీద యీవూరు వస్తే బలవంతాన యింట్లో తెచ్చి పెట్టినందుకు నాపరువు యేం నిలబెట్టారు?"

ఈమాటలన్నీ వినగానే నరసమ్మ "నన్నెందుకు పిలిపించా" రంది.

"ఈయింటియిల్లాలి వని..."

డాక్టరుగారి యీమాటల ధోరణి విస్మయంకలిగించే కాదు, శాంతనూ, వంటమనిషినీకూడా ఆశ్చర్యచకితులను చేసింది!

"కాళ్ళు పట్టుకుంటే తప్పేవాళ్లకోసం యెందుకు ప్రాకులాడతావు? పిల్లలమీద నీ కెంత అభిమానమో నాకూ అంతే వుంది. నిర్వేడ్చి వాళ్ళని చేతకానివాళ్లని చెయ్యక— ఈ బావగారిలాంటి వాళ్ళని కష్టపెట్టడం నా కిష్టంలేదు. అందుకే పిలిపించాను... ఇక వెళ్లొచ్చు!"

ఈమాటలు రాల్చటంలో వుద్రేకపుచిహ్నాలు కొద్దిగా అగపడ్డాయ్. నరసమ్మ కొంతసేపటికిగాని మాటాడలేకపోయింది.

"ఇదంతా యెవరిది? మీరు చెప్పకపోతే నా కింకెవరు చెప్తారు? మీకంటే నా కింకే దేవుడున్నాడు?" అంటూనే నరసమ్మ భోజనాలగదిలోనికి వచ్చింది. ఆమెగొంతుక చాలాదీనత్వాన్ని సూచిస్తోంది.

"నాదగ్గరే మీకు దాపరికమా? ఈసంబంధం నా కిష్టంలే దనిఅంటే నేను కాదంటానా? నాకంటే సుందరం మీకు ఆప్తబంధువా? నాకూతురు యేడుస్తూనే అత్తవారింటికి వెళ్లింది! మీరు వాళ్ళకి మర్యాద చెయ్యలే దనా? లేక మీకు అభిమానం లేదనా? చెప్పండి. నన్ను మీరు యింటియిల్లాలుగానే చూస్తున్నారా?"

ఎదురుగా కళ్ళల్లో నీరుతో నిలుచున్న భార్య వేపు చూసి—"ఇందులో నాజోక్యం యేం వుంది! నీతమ్ముడూ నివ్వూ కలిసేగా చేసింది..."

"నాతమ్ముడు! వాడు హెచ్చా, మీరు హెచ్చా నాకు? ఐనా వా డెవరివల్ల అంతవా డయ్యాడు! మీరు కళ్లెత్తి చూస్తే వా డెక్కడుంటాడు! ఏదో గొప్పసంబంధం వుందంటే చూస్తాం అన్నానుగానీ, మీతో చెప్పకుండా చేస్తానా? ఆమాత్రం చెయ్యటానికే నాకు అధికారం లేదా? మొన్న పెళ్లిలో కానుక లేవీ పుచ్చుకోవద్దని చెప్పి పంతం నెగ్గించుకున్న సుందరంపాలైనా చేశాను కానా?"

"చేశావు కావు" అంటూనే పీటమీదనుంచి లేస్తూ "ఈవేళలా యిదివరకు మాటాడి వుంటే ఒకరితో పోల్చుకొనే అవస్థ నీకు పట్టేది కాదు. ఇకమీదనైనా నీమొగుడు అంబలిజుర్రేవా డని జ్ఞాపకం వుంచుకొని వచ్చే చుట్టాలకు మర్యాదచేస్తే యీయింటి యిల్లాలి వౌతావు."

ఈమాటలు పూర్తికాకుండానే సుందరం భోజనానికి వచ్చాడు. "ఒరే బాబూ! భోంచేసినవెంటనే పడుకుంటావు. అది చాలా చెడ్డ అలవాటు." సుందరం చిన్న నవ్వు నవ్వాడు.

నరసమ్మ అక్కడనుంచి వెళిపోయింది. డాక్టరుగారు మెట్లెక్కుతూ బిగ్గరగా అంటున్నాడు— "ఈకాలంకుర్రవాళ్లకి ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన చిన్న విషయాలు తెలియకపోవటంచేత పెద్ద జబ్బులు తెచ్చుకుంటా రండీ బావగారూ!"

సుందరం పీటమీద కూర్చొనే చెవులు రిక్కించి వింటున్నాడు. వడ్డించిన శాంత గోడ నానుకొని నిలుచుంది. మామూలుధోరణిలో తల దించుకొనే భోజనానికి మొదలుపెట్టాడు.

శాంత నాలికచివరవరకు వచ్చిన మాటలను ఆపుకుంది. కాని ఆవిషయాన్ని స్పష్టంచేసుకోవా లనే వుబలాటంమాత్రం పోలేదు. నరసమ్మ వంటమనిషితో కలిసి కళ్లు నులుపుకుంటూ భోజనానికి రావటంతో శాంత అక్కడనుంచి కదిలింది.

౪

ఏప్రెల్ నెల యెండచూపు చల్లారింది. ఆ సాయంసమయాన ఆగిఆగి వీచే గాలుల తాకిడికి

మెల్లగా కదిలే పూలమొక్కలమధ్య కుర్చీ వేసుకొని కూలబడ్డాడు. అప్పుడే ఆకాశాన నడినెత్తిమీద యిటూఅటూ కదిలే పొడి మేఘాలమల్లే సుందరంతలలో ఆలోచనలు పరుగులెత్తుతున్నాయ్!

హృద్యమైన ఆప్రదేశంలో, ఏవో తియ్యని కోరికలను ప్రేరేపించే కమ్మని వాతావరణంలో యీ యెడతెగని ఆలోచనలకు హద్దులేకుండా పోయింది...నడినెత్తినవున్న మబ్బులు మెల్లగా కదిలిపోయాయ్! వెన్నెల ప్రకృతికి ఒక శోభాయమానమైన అలంకారంవలె ప్రకాశించి వన్నె తెచ్చింది. సుందరం మనసులో తిరిగే ఆలోచనలవల్ల పొందే అనుభూతివలన ఒక్కొకసారి శరీరం గగుర్పాటు చెందుతోంది— ఈప్రపంచంలో ఒక నిరుపేదకు, ఒక లక్షాధికారికి యేమిటి సంబంధం?... చివరకు యీసరి పోల్చుకోవడాలు విడ్డూరంగా అగపడ్డాయ్. ధనకనక వస్తువాహనాలతో నిమిత్తం లేకుండా అందరియందు మనోవాక్కాయకర్మలతో అభిమానాన్ని చూపించటం గొప్పవాళ్ల లక్షణం. తను చదువుకున్న బడిలో తనొక్కడే డాక్టరుగారివలన సహాయం పొందేవాడను కొనేవాడు. కాని ఐదవ తేదీకల్లా తనకు వచ్చినట్లే మరొక ఐదుగురికి డాక్టరుగారిదగ్గరనుంచి మని యార్డర్లు వచ్చేవని కొన్నాళ్లకుగాని తెలిసిందికాదు. దానం, ధర్మం లోకంకళ్లు కప్పడానికి చేశాడంటే అదీ లేదు. తను ఆర్థికంగా సహాయంచేస్తున్నానని యెవరితోనైనా చాటుకతిరిగితే ఆనాడే తనకు ద్రోహం చేస్తున్నట్లు భావించమని అన్నాకే యీడబ్బు పంపించేవాడు......

ఈఆలోచనాప్రవాహం శాంత అప్పుడే యెక్కడనుంచో రావటంవల్ల అరికట్టబడింది. శాంత సరాసరి చరచరా యింటిలోనికి వెళిపోయింది. సుందరం లేచి నిలుచున్నాడు. ఒకసారి యిటూఅటూ అక్కడే పచారుచేశాడు. నరసమ్మ యింకా రాలేదు. అప్పటికి యింటిలో శాంతా, వంటయింటిలో వంటమనిషీ తప్పించి యింకెవరూ లేరు.

సుందరం శాంతిగదిగుమ్మం దగ్గర నిలుచున్నాడు. ఆమె అద్దంలో ముఖం చూసుకుంటోంది. సుందరం చూపుడువ్రేలితో తలుపుతట్టి చిన్నచప్పుడు చేశాడు. శాంత గుమ్మంవేపు చూసింది. ఆమెవేపు చూడకుండానే, 'ఒకసారి యిలా వస్తారా?' అన్నాడు.

"ఎందుకూ?"

"మీతో ఒక విషయం చెప్పాలి." జంకూగొంకూ లేనట్లుగా చెప్పాడు.

"ఏం టావిషయం!" కాస్త చిరాకును వ్యక్తపరిచే కంఠస్వరంతో అంటూనే గుమ్మంవేపు వచ్చింది.

"ఏమీ లేదు! ఈవిషయం కాస్త ఆలస్యంగా చెప్తున్నాను. అయినా ఫరవాలేదు. ఎవరైతే యీయింట్లో వుండమని బలవంతంచేశారో వారు పొమ్మనేవరకూ కదలను"

"ఓహో! బలవంతం!!"

"మీరు అనవసరంగా బాధపడవద్దని..."

"అయితే మాఅమ్మకూ చెప్ప..."

ఆమెమాటలకు హఠాత్తుగా అడ్డొచ్చి "ఆమెతో యీమాటలే చెప్పఖర్లేదు. ఆమె యీకాలంమనిషి కాదు."

శాంత నోరు ఆవలించింది. నాన్న ఆడిన మాటలుకూడా బహుశః అప్పుడే జ్ఞప్తికి రావటంవల్ల కామోసు ఆమె ఆలోచనలో పడింది.

"మానవనైజాన్ని మరమ్మత్తుచెయ్యటం అనుకున్నట్లుగా సాధారణంగా జరిగే విషయం కాదు. విసవిసలాడినా మీఅమ్మ మీతోనైనా మీనాన్నగారి గురించి చెడ్డగా చెప్పివుండదు......వస్తాను."

ఈమాటలను స్ఫుటంగా, సహజశాంతంతో అన్నాక సుందరం ఆమెవేపు మళ్లీ చూడకుండా యెదురుగా వున్న మేడమెట్లు మెల్లగా యెగబ్రాకాడు.

ఈపలుకులలో కానవచ్చే సత్యాన్ని స్వీకరించే బదులు శాంత తనగురించి తానై ఆలోచించసాగింది. ప్రతిమాటలోనూ తను అవమానింపబడ్డానని అనుకున్నా, సుందరం మాటాడేటప్పుడు కనపరచే నిగ్రహాన్ని గంభీరభంగిమను మనసునుంచి వెంటనే తుడిచిపెట్టలేకపోయింది.

అక్క పెళ్లినాడు యెందరు ఆమెవేపు యేదో తెలియనిబాధతో చూశారు! ఏదో పనికల్పించుకొని తనెక్కడుంటే అక్కడకు వచ్చేవారు. అక్కయ్య కంటే తనే పెళ్లిలో నలుగురివల్లా అభిమానింపబడింది. అక్కయ్యే ఒకసారి 'నివ్వు చాలా అందమైనదానవే' అందే ... ఈభట్రాజత్వం సుందరంలో కొంతలో కొంతైనా లేకపోవటంతో ఆమె కోరికోరి మనసులో అసహ్యాన్ని నింపుకుంది.

ఈసంఘటన జరిగిన మూడోరోజురాత్రి డాక్టరుగారు కేసుమీద యేదో పల్లెటూరు వెళ్లటంవల్ల చాలా రాత్రివరకూ సుందరం యేదో రాసుకుంటూ కూర్చున్నాడు.

మరుచటిరోజు మెళుకువ వచ్చేసరికి చాలా పొద్దెక్కింది. ఆదివారం ఆఫీసు లేదని మంచంమీదే బద్ధకం తీర్చుకుంటుంటే ఆయనకళ్లకి తెరచివున్న కిటికీగుండా డాబామీద వున్న శాంత కనపడింది.

జుత్తు విరబోసుకొని యెండలో నిల్చొనివుంది. లేచి కూర్చున్న సుందరం మనసు త్రిప్పుకోలేకపోయాడు. శాంతముఖం పసుపురాసుకోవటంవల్ల పసిడి నిగ్గులను వెదజల్లుతోంది. ఆ అందమైన ముఖంమీద సూర్యరశ్మి పడటంవల్ల తళుక్ తళుక్ మని మెరుస్తోంది! నుదుట గుండ్రని కుంకుమరేఖ—ఆ కాటుకకళ్లు చూడగానే సుందరం మనసును అదుపులో పెట్టుకోలేకపోయాడు. ఏదోమరచిన వెరచినవాడిలా ఇటూ అటూ ఆగదిలోనే పచారుచేస్తున్నాడు. రానురాను సుందరం కుడిచెయ్యి వణకటం ప్రారంభించింది. ఆచేతితో ఆమె ముఖం కాస్త పైకెత్తి ఆ కాటుకకళ్లలోనికి దీక్షగా చూడాలన్నంత ఆవేశం పుట్టుకొచ్చింది!

అలాంటి సమయాన శాంత సుందరంవేపు చూసింది. మళ్లీ చూడనట్లు ముఖం చప్పున త్రిప్పివేసింది. సుందరంకు తనవేపు చూసుకొనేసరికి యెందుకో సిగ్గు వేసింది. ఇంతసేపు తనేంచేస్తున్నాననే ఆత్మవిచారణ చేసుకుంటున్నా ఆమెవేపు చూడకుండా వుండలేకపోయాడు.

కొంతసేపట్లో ఆమె తనవేపే వస్తోందని అనుకొని గబగబ పరుపుమీద కూర్చుని ప్రక్కనే వున్న టేబిలుమీది పుస్తకాన్ని విప్పి దృష్టి పోనిచ్చాడు.

"మీదకు రాటానికే భయం వేస్తోం" దని గొణుక్కుంటూ సన్నని స్వరం రానురాను మందగించటంతో నిల్చొని చూశాడు. శాంత అక్కడ లేదు. ఆ మాటలుమాత్రం మనసులో కదిలిపోతున్నయ్.

ఏదో ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నా డాక్టరుగారు జ్ఞాపకానికి రావటంవల్ల లేచి క్రిందకు వెళ్లాడు. స్నానంచేసి మెట్లెక్కుతూ శాంతగదివేపు చూశాడు. ఆమె పరుపుమీద చారబడివుంది. కాలంకాని కాలంలో ఆకాశాన మబ్బులు కమ్మాయేమో...కిటికీగుండా వుండివుండి వుబికివుబికి దొంతరలుగా వీచే గాలికి తెల్లని పల్చనిచీర మెల్లిగా కదులుతోంది. సుందరం వీటికన్నా శాంతకాటుకకళ్లకోసం ఆగాడు. ఆమె పుస్తకంతో ముఖాన్ని దాచి యింకా చదువుకుంటోంది.

కాళ్లీడ్చుకుంటూ మెట్లెక్కాడు. పంచెకట్టి బంగాళీషర్టు వేసుకొని మేడమెట్లమీద కాస్తచప్పుడు చేస్తూనే దిగాడు. శాంత పుస్తకం ప్రక్కకు పెట్టి చూడకపోవటంతో చాలా ఆశాభంగం కలిగిందతనికి. ఇటూ అటూ చూశాడు. నరసమ్మ అగపడలేదు. గదిగుమ్మందగ్గర నిల్చొని "ఈ రెండు శరత్ రచనలు...చదువుతారా?" అన్నాడు ఆమెవేపు చూస్తూనే. శాంత చప్పున పుస్తకం దించి కూర్చొని కాటుకకళ్లల్లో మెరుపు మెరపించి, కటువుగా 'అక్ఖర్లేదు' అంది.

ఈతృణీకారంతో సుందరం అలా ఒకనిముషం తల దించి నిలుచుండిపోయాడు. ప్రక్కకు తిరిగి 'అయితే' అంటూ పెద్ద దీర్ఘాన్ని తీసి—అడుగడుగు వేస్తూ వేస్తూ తరవాత ఒక్కొక్క మెట్టు మెల్లగా యెక్కుతున్నాడు......ఈదీర్ఘమైన 'అయితే...'ను అనుసరించే మాటలకోసం చెవులు రిక్కించివున్న శాంత మనసు ఆ ఒక్కొక్క మెట్టుమీదనుంచి ఒక్కొక్క పాదాన్ని అనుసరించి పోతోంది......ఆ మాటల్లో ఆవేళలా యేదో హృదయంలో దాగొన్న నగ్న సత్యాలు పైకొస్తాయని ఆతృత ఆమె నలా చేసింది!

కాని ఆ వేళలా సుందరం మనసు స్థిరంగా లేదు. కాలు కాలినపిల్లిలానో, దెబ్బదిన్న దుప్పిలానో అయి వెళి పోయాడు.

శాంతమనసుకు ఆ అయితేను అనుసరించే పదాలే కాకుండా...ఆ కాటుకకళ్లకి మెల్లగా మీదికి పోతున్నప్పుడు కనిపించిన శాంతగంభీరమూర్తిని మళ్లీ చూడా లనిపించింది. కోరికతో పాటు...ఆచక్కని కిశోరికళ్లలో చల్లదనం—వదనంలో ప్రసన్నం మూర్తీభవించటం చేత వుబికివుబికి వెంటాడే వయ్యారంతో మీ దికి వెళ్లింది!!

సుందరం వేపు చూసింది. ధ్యాననిష్ఠలో నున్న యోగీంద్రునిలా పుస్తకంచదవటంలో నిమగ్నుడైపోయున్నాడు. ఏదో ఆలోచిస్తున్నట్లు నిల్చుంది...ఇటూ అటూ గదిలో ఆరిపోయిన జుత్తును సర్దుకుంటూ తిరిగింది. అప్పటికీ తన వేపు చూడని సుందరాన్ని చూసి నాన్న పరుపుమీద దుప్పటి దులిపి పరిచింది. బీరువా తీసి తల గడగలేబా మారుస్తూ కళ్లనింపుగా ఆయన వేపు చూసింది. రాని దగ్గకూడ తెచ్చుకుంది...కాని, సుందరం ఆమె వేపు చూడలేదు.

మనసులో వుప్పొంగే భావాలనూ, కోరికలనూ ఆపట్టున శాంత శాంతింపజేసుకోలేకపోయింది. ఒక యువతినయనాలలో మరుగుపడ్డ మరునిభావాల బాధను అనిముషంలో కోరిన యువకుని కళ్లల్లోని కళకళలే కొంతవరకు శాంతింపజేస్తాయ్!—ఆసమయంలో ఆమె ఆదర్శాలు, ఔన్నత్యాలు పనేమిరా, జ్ఞాపకం రాలేదు—ఆమెకు కావలసిందంతా అనిముషంలో ఆయన ఆమెకు లొంగిపోవాలి.

సంధ్యలో యేర్పడే యెరుపువర్ణాల శోభవలెనే ఆఅనుభూతి యెంతసేపో ఆమెలో లేదు. సుందరం పుస్తకం అక్కడే వదిలేసి ఆమె వేపు చూడకుండా క్రిందికి వెళిపోవటంతో చీకటి అలముకున్న ఆకాశంలా ఆమెమన సైపోయింది!

శాంత నాన్న పరుపుమీద కూర్చుండిపోయింది. చాలాసేపటికిగాని ఆమెమనసు మళ్లీ మామూలు గర్వంతో నిండిపోలేదు. ఆమెఆదర్శాలు, ఔన్నత్యాలు అన్నీ జ్ఞప్తికిరాసాగినయ్...ఇంతసేపు తనలా యెందు కయిపోయిందో ఆమెకే అర్థంకాలేదు! ఆమెచేసిన చేష్టలు జ్ఞప్తికిరావటంతో చిన్నతనం వేసింది—

౫

నరసమ్మ చివరమెట్టుమీద నిల్చుని మేడమీదకు చూస్తున్న శాంత వేపు చూసి ‘అక్కడేవమ్మా నిల్చున్నావ్?’ అంది.

“గదిలో సామాన్లు సర్దుదామంటే......”

“ఇంకా కదల్లేదా? కదలమని చెప్పేవరకూ యిల్లు విడిచి పోయేటట్లు లేదులే...”

ఈమాటలు అంటుండగానే మెట్లు దిగి వస్తున్న సుందరం వేపు చూసింది. పక్కకు తప్పుకుంది. కాని అక్కడ నిల్చోటానికి సిగ్గు పుట్టడంచేత ఆమె గది లోనికి వెళిపోయింది. సుందరం తలవంచుకొని వెళి పోతోంటే నరసమ్మ కళ్లు పెద్దవిచేసి అలా చూస్తూనే వుంది.

శాంత కిటికీదగ్గర యినపగజాలు గట్టిగా పట్టుకొని సుందరం కనిపించేవరకూ చూసింది.

ఒకనాడు సాయంత్రం శాంత మేడమీద యేదో వ్రాసుకుంటూ అప్పుడే మీదికి వచ్చిన సుందరాన్ని చూసి చప్పున లేచింది.

“ఈయింటికి మాఅమ్మ రావచ్చా?” ప్రశ్నించాడు సుందరం. తనెందుకు యీప్రశ్న వేయవలసి వచ్చిందో కాని, ఆమె చప్పున “రావటానికి వీల్లేదు. ఇష్టంలేకపోతే మీరుకూడా వెళిపోవచ్చు” చాలా తీవ్రంగానే అంది. మనస్సు చివుక్కుమనటంచేత గుటకలు మ్రింగుతూ “నేనూ అదే ఆలోచిస్తున్నా” అన్నాడు నిల్చొనే.

“నాన్న కదలమనేవరకూ కదల నన్నారు?”

“అందుకోసమే నేనూ ఆలోచిస్తున్నా. మనిషి అమాయకుడైనంతమాత్రాన ఆత్మాభిమానం వుండక పోదు. ఆవిషయం తెలుసుకోలేనివాళ్ళదగ్గర యెందు కుండాలి?”

“ఓహో యెంత పెద్దవాక్యం? అందుకనేనా అంత భక్తి!”

సుందరం అలా తలదించుకొనే "మీనాన్నగారి విషయం, నావిషయం కాదు నే మాట్లాడింది! మీ విషయం!!"

"మీజోక్యం అనవసరం"

సుందరం అక్కడనుంచి మారుమాటాడకుండా వెళిపోయాడు. శాంత మెట్లు దిగిపోతున్న సుందరంవేపు తొంగితొంగి చూసింది. మళ్లీ కూర్చొని రాయాలనుకున్నా కలం ముందుకు సాగిపోలేదు.

ఆ వేళ రాత్రి డాక్టరుగారు సుందరంకోసం చాలా సేపటివరకు చూసి సినీమాకు వెళిపోయివుంటాడేమో నని భోంచేసి మేడమీదకు పోయారు. తలనొప్పిగా వుండటంవల్ల నరసమ్మ మూలుగుతూ అప్పుడే నిద్రపోయింది.

శాంత గదిలో కిటికీదగ్గర కుర్చీ వేసుకొని వీధిలోనికి చూస్తోంది. అప్పటికి పది దగ్గరపడింది. వెన్నెల్లో సుందరం మెల్లగా తల దించుకొని రావటం చూసి ఆయన తలుపు తట్టకుండానే వీధితలుపు తీసింది.

"మీకోసమే... వేగిరం బట్టలు మార్చి భోజనానికి రండి" అంది మెల్లగా. ఆగొంతుకలో అభిమానం వుట్టిపడుతుంటే సుందరం తనశరీరంవేపు చీకటిలోనే చూసుకున్నాడు!

భోజనంచేస్తూ శాంతవేపు ఒకసారి చూశాడు. ఆమె తలుపు నానుకొని నిలుచుంది. మళ్ళీ తల దించాడు. శాంత ప్రయత్నంమీద చాలా సేపటికి అంది —"శాంతం సమానం అంటారే - సాయంత్రం అలా అయిపోయారేం?"

"అవును. అయ్యాను, మీరు పరీక్షకే అలా మాటాడానంటే అప్పుడుకూడా అలానే అయిపోయి వుందును!"

శాంత కంతా అగమ్యగోచరమైంది. సుందరం ఒకసారి తలెత్తి చేతిలో అన్నంముద్ద పట్టుకొనే యేదో చెప్దామనుకొనే ఆమెవేపు దీనంగా చూశాడు. అన్నం ముద్ద ఆకుమీద పారేసి తల దించి అన్నాడు: "మీ పనిమనిషిలానే మాఅమ్మ నన్నూ నాచెల్లినీ పెంచటానికి ఒకరింట్లో పనిచేసింది. ఈవేళ ప్రొద్దున్న మీరు మీపనిమనిషిమీద విరుచుకపడ్డట్లే ఒకనాడు మాఅమ్మమీద ఒకావిడ విరుచుకపడింది. నాకు బాగా జ్ఞాపకం వుంది. ఆనాడు మాఅమ్మ నన్ను, నాచెల్లిని పట్టుకొని బావురుమని యేడ్చింది. ఈనాడుకూడా మాఅమ్మలా ఒకావిడ యేడ్చే వుంటుంది—" అంటూనే లేచి చెయ్యికడుక్కున్నాడు. వెళిపోతున్న సుందరంవేపు శాంత చూస్తూనే నిలుచుండిపోయింది.

౬

నరసమ్మను చూడటానికని వచ్చి నెలరోజులైన ఆమెఅక్క అక్కడే వుంది. శ్రావణమాసంలో నాలుగోకూతురుయింటికి వెళ్లాలనుకున్న నరసమ్మ తమ్ముని యింటికి ప్రయాణం కట్టింది.

"సరే, వెళ్ళొచ్చు! నీ ముసలిమొగుడు యిక్కడ వున్నాడనిమాత్రం మర్చిపోకేం" అన్నారు చిన్ననవ్వుతో డాక్టరుగారు.

శాంత నవ్వేముఖాన్ని రెండోప్రక్కకు త్రిప్పకొనేసరికి సుందరంనవ్వుముఖం యెదురైంది. 'పిల్ల వుంది' అన్నట్లుగా సైగచేస్తూ నరసమ్మ నోరుమూసుకుంది.

"ఏం అమ్మా! అమ్మతో వెళ్తావా?" అన్నారు డాక్టరుగారు. ఆమె జబాబు చెప్పటానికి తటపటాయిస్తుంటే, "ఇంకోసారి వెళ్తుందిలెండి. ఈసారి నేనే వెళ్ళొస్తా" అని నరసమ్మ అందుకుంది.

నరసమ్మ వెళిపోయింది. ఇంటిపెత్తనమంతా శాంతమీద పడింది. తెల్లారి లేవటం, పూజకు పువ్వులు, కాఫీటిఫిన్లు అమర్చటం ఆమె చెయ్యవలసి వస్తోంది.

"బజారుకు డబ్బు..." అన్నాడు సుందరం క్రొత్తమేనేజరు యెదురుగా నిల్చొని.

"మీ రెందుకూ...?"

"సిగరెట్లకి రోజూలా డబ్బు మిగిలించుకోవద్దూ?"

ఈమాటలు సుందరం నవ్వుతూ అన్నా శాంత ముఖం నల్లబడిపోయింది. చాలా కనికరంగా ఆయన

వేపు చూసింది. పనిమనిషి మిగిలిస్తుం దని, సుంద రాన్ని బజారు తెచ్చేమనిషిని చేసి, సుందరం మిగిలి స్తున్నా డని వంటమనిషితో చెప్పేటప్పుడు అమ్మతో యేమని యెందుకు చెప్పా లనుకుందో, యెందుకు చెప్పలేకపోయిందో ఆమె తెలుసుకోలేకపోయింది!

ఆ మరుచటిరోజు డాక్టరుగారు పూజ అయ్యాక టిఫిన్ చేస్తున్నారు. ఎదురుగా కాఫీ పెట్టి శాంత నిల్చుంది. ఒక గుక్కెడు కాఫీ మ్రింగాక సుందరంవేపు తిరిగి "ఒరే బాబూ! మాచిన్నమ్మా యంటే నా కెంతో అభిమానం! ఎంచే తంటావ్? మాఅమ్మపేరూ శాంతమ్మే. నాచిన్నప్పుడు నన్ను పెంచి పోషించిందా? ఈముసలికాలంలో యీ శాంతమ్మ పోషిస్తుంది." కూతురువేపు తల త్రిప్పి "ఏం అమ్మా అంతేనా?"

"ఇదేంటి నాన్నా—ని న్నొకరు పోషిం చాలా?"

"ఇదంతా నాదే అనుకొని నివ్వైనా యింట్లో వుంటావని..."

శాంత ముఖందాచుకోటానికి చోటు లేక పోవటంతో గబగబ యెగురుగా చారవేసివున్న కిటికీ రెక్కలు తెరవటానికి వెళ్లింది. శాంత ముఖం నాన్న వేపు త్రిప్పేసరికి నాన్న కాఫీ పూర్తయిపోయింది.

"ఒరే బాబూ! నే చెప్పినట్లు ఆపెద్దకూతురు వింది. దాని కేం లో టొచ్చింది చెప్పు. చిన్న మ్మాయిమీదా అలాంటి ఆశే వుంది.—ఏంఅమ్మా— మీరెండో అక్కలా మీఅమ్మమాట వింటావా? లేక మీపెద్దక్కలా నామాట వింటావా?"

శాంత పొందుతున్న పరిపూర్ణానందంతో చప్పున "నీమాటే నాన్నా" అంది సిగ్గు నభినయిస్తూ. సుందరం నోరు ఆవలిస్తే శాంత తల దించుకుంది...

సుందరం లేచి క్రిందికి వెళ్లాడు. శాంతసే పయ్యాక తిరిగి వచ్చేసరికి తండ్రీ కూతురూ యేగొడ వలో మాటాడుకుంటున్నారు. ఆమటలు వినకుండా వుండాలని టెర్రేస్ వేపు వెళ్లాడు. ఎండలో నిల్చొని యేదో తెలిసి తప్పుచేసినవాడిమల్లే అయిపోయాడు.

ఆలోచనలనుంచి బయటపడి చూసేటప్పటికి డాక్టరుగారు ఆయనవేపు చూస్తుండటం గమనించాడు. తనవికారముఖకళలను ఆయన చూశారేమోనని బాధ పడ్డాడు.

డాక్టరుగారు వెళిపోయారు. శాంతఅంతకుముందే అక్కడనుంచి వెళిపోయింది. ఆఫీసుకు టైము కాక పోయినా బట్టలు వేసుకొని మెట్లు దిగుతుంటే శాంత యెదురైంది. ఆమెవేపు చూడనట్లుగా నేవెళి పోతూంటే—

"ఆఫీసుకు కా దనుకుంటాను..."

"కాస్త అర్జంటుపనుంది అనుకుంటూనే సుందరం వెళిపోతోంటే "తోటలో పువ్వు లేమీ లేవు. వచ్చేటప్పుడు తెస్తారా?" అంది.

'హఁ' అన్నాడే గాని, మనసులో యేదో అనుకొనే వెళ్ళిపోయాడు.

ఆవేళ ఆఫీసునుంచి చాలా ఆలస్యంగా యిక్క డా అక్కడా అర్థంపర్థంలేకండా తిరిగొక వచ్చాడు. డాక్టరుగారు తనకోసమే చూస్తున్నారు. శాంత, సుఁదరం డాక్టరుగారికి చెరోవేపు నడుస్తూ ఆయన చెప్పే కబుర్లు వింటూ సినీమాథియేటరు చేరారు.

సినిమా విడిచిపెట్టాక జట్కా యెదురుగా నిల్చింది. శాంత మొదట కూర్చుంది. డాక్టరుగారు యెక్కుతా రని కొస్త తప్పుకొని వున్న సుందరం వేపు చూస్తూ, 'యెక్కరా బాబూ' అన్నారు చేతి కర్ర వూపుతూ. సందరం కూర్చున్నాక చివరను డాక్టరుగారు కూర్చున్నారు.

శాంత రెండుజడలు ముందుకు వేసింది. సుందరంముఖం యెదురుగా వున్నా ఆమె చూడ లేదు. పువ్వులు తేనందుకు సంజాయిషీ చెప్పకోక పోవటం అటుంచి సుందరంముఖం వుదయంనుంచీ అదోకలా వుండటం ఆమెకు కష్టంగానే వుంది. అమ్మ యేదో అన్నప్పుడుకూడ నవ్వుతూనే వెళిపోయేవాడు కాని, యీవేళ ఆ సిగ్గుతో కూడిన నవ్వు సుందరం ముఖంలో లేకపోవటంతో ఆమెకు యెవరిమీదనో అలక సాగించా లన్నంత కోపం వచ్చింది!!

డాక్టరుగారు స్వీయచరిత్ర మొదలు పెట్టారు:

"నీ వ్వంటావు కారు కొనే తాహతుందని. మా రాధమ్మ నా సైకిలు చూసి అపహ్యించుకొనేదిరా బాబూ. ఆ సైకి లుండబట్టే నేనూ వున్నాను— యీడబ్బూ గడించాను..."

ఈ చరిత్ర చెప్పే ధోరణి వినటానికి కుతూహల పడేవారికి కమ్మగానే వుంటుంది! కాని సుందరం సరిగ్గా వూ కొట్టలేదు!!

"ముప్పైయేళ్లపైనే అయింది! చచ్చిపోతా డన్నవాడికి చేతిడబ్బు పెట్టి మందులు, యింజక్షన్లు కొని బాగుచేశాను. వాడేం చేశాడంటావ్—పాత సైకిలు, పెళ్లాం, ఐదుగురుపిల్లలతోసహా మాయింటికి వచ్చాడు. కుర్చీమీద కూర్చున్నానేమో కాళ్లమీద అందరూ ఒకసారి పడి మొక్కేశారు. ఆ సైకిలు పుచ్చుకొనేవరకూ విడిచిపెట్టారు కాదు. ఆ సైకిలు యేరోజునుంచి యెక్కానో ఆరోజునుంచీ డబ్బు అలానే వచ్చిపడిపోయేది! చిన్నచిన్న సామానులు మార్చినా సైకిలు అదేనా? అదివుంటేగాని మనకి డబ్బు రాదోయ్!!"

డాక్టరుగారు వ్యాఖ్యానిస్తూ చెప్పుకపోతు న్నారు...టక్ టక్...శబ్దం చేస్తూ గుఱ్ఱపుబండి పోతూ యిద్దరిగుండెల్లో గడగడలాడిస్తోంది... 'ఎక్కరా బాబూ' అని బహు తేలిగ్గా అన్న డాక్టరుగారుమాత్రం మామూల్గాలుగానే వున్నారు! కాని ఆమాటలవల్ల రెండు జీవాలమనసుల్లో గాలిలో యెగిరే ఆకుల్లా ఆలోచనలు పరుగులెత్తుతున్నాయ్!!

సుందరం ఒకసారి శాంతవేపు చూశాడు. ఆ పువ్వులులేని రెండు జడలు చూసి మళ్లీ ముఖం త్రిప్పి వూ కొడ్తున్నాడు. ఈసారి శాంత సుందరంవేపు చూసింది. గాలికి మెల్లగా ఆయనజుత్తుమొనలు ఆడు తున్నయ్. సుందరం సర్దుకోబోయాడు.

కదిలేటప్పుడు ఆయనకుడిచేయి ప్రక్కనే వున్న శాంత కాళ్లమీద పడింది. గప్పున తీద్దా మనుకున్నాడు, తీశాననుకున్నాడు—కాని తీయలేదు. నిముషంలోనే శాంత కాళ్లు తనచెయ్యిలానే వణుకుతున్నా యని గుర్తించాడు.

జట్కా ఆగింది. గుఱ్ఱపుటకటకలు లేవు—ఆ అనుభవంలోని లయకూడ దూరమై పోయింది. వాస్తవికపరిస్థితులను గుర్తించిన వారు ఆశానిరాశలతో ఒక నిమిత్తమాత్రుని వెనకాలే యింట్లోకి వెళి పోయారు!!

మరుచటిరోజు శాంత లేచేసరికి సుందరం స్నానం అయిపోయింది. నాన్నపూజకోసం పువ్వులు తీసుక వెళ్లేటప్పుడు సుందరం దీక్షగా యేదో పుస్తకం చదువుకోవటం గమనించింది. కాఫీ త్రాగేటప్పుడైనా ఆమెవేపు చూడలేదు. ఇదివరకు పొరపాటునైనా చూసేవాడు. ఈ వేళ అలాంటి పొరపాటేమీ చెయ్య లేదు.

రాత్రి భోజనందగ్గర యేమీ అడగలేదు. వేసిం దేదో తిని లేచిపోయాడు. నాలుగురోజులు యించుమించు యిలానే గడిచిపోగానే శాంత సుందరం గూర్చి యెందు కాలోచించా లనుకుంది—ఐదో రోజు రాత్రి భోజనానికికూడ రాలేదు. చాలా ఆల స్యంగా వచ్చి శాంత పెద్దమ్మతో "స్నేహితునింట్లో భోంచేశాను" అన్నాడు.

రోజుకురోజూ సుందరంమార్పుకు శాంత చాలా కంగారుపడింది. అమ్మతో వెళ్తావా అని నాన్న అడిగేటప్పుడు యే ఆశ మనసులో పెట్టుకొని తటపటాయించిందో ఆ ఆశ నిరాశగానే మారింది.

అమ్మ రేపు వస్తుంది. సుందరంను యిదివరకే ఒకవిషయం అడగా లనుకున్నా అడగలేకపోయింది. ఈవేళరాత్రి ఆమెకు నిద్దర రావటంలేదు. ప్రక్క గదిలో పెద్దమ్మ అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు పాడుకుం టోంది. నాన్న అప్పుడే యేదో కేసుమీద బయటకు వెళ్లారు. నిముషనిముషానికీ శాంతమనసు వుద్వేగంతో రెచ్చగొట్టబడుతోంది...మెల్లమెల్లగా మేడమీదకు వెళ్లింది. సుందరం లేడు. డాబావేపు వెళ్లింది. వెన్నెల మసగ్గా వుంది. ఒకమూల సుందరం కుర్చీమీద తలదించు కొని యేదో ఆలోచిస్తూ కూర్చొనివున్నాడు. దగ్గరగా వెళ్లా లనుకుంది కాని వెళ్లలేదు. కొంచెందూరంలో తల దించుకొని నిల్చుంది. చిన్న చప్పుడుకూడ చెయ్యక పోలేదు. సుందరం ఆమెవేపు చూసి మామూలుగా

తల తిప్పేశాడు. ఈ నిరాకరణ ఆమెకు చాలా అవమానంగా తోచింది. ఆవెన్నెలరాత్రిలో యేం చెయ్యాలోతోచక బేజారెత్తింది. చివరకు వెనుకకు తిరిగినా ముందుకు అడుగు వెళ్ళ్యలేకపోయింది.

సుందరం లేచాడు. శాంత ప్రక్కచూపు చూసింది. సుందరం తల దించుకొనే వున్నాడు.

గొంతుకగురగురలనుంచే లేని కటుత్వాన్ని బలవంతాన తెచ్చుకొని "నా వేపు చూడకండి. నావిషయం మరచిపోండి"

ఈ కటుస్వరాన్ని వినగానే శాంత అడగాలనుకున్న విషయాన్ని మరచిపోయింది. తనెవరు? తనేం చేస్తున్నది? ఇలా అనటంలో ఆయనవుద్దేశం యేమిటి? తను ఆయనకోసం చచ్చిపోతోందా? దిగువపెదిమను పళ్లతో గట్టిగా నొక్కుకుంది. దీర్ఘఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలను తీస్తూనే చప్పున ముందుకు వెళిపోయింది. నిద్రపోదామన్నా నిద్దర రావటంలేదు. ఆమెమనస్సంతా మండిపోతోంది. ఇంతనీచంగా తను ఒక ఆశ్రితునిచే తూలనాడబడుతుం దని యెన్నడూ అనుకోలేదు! రాను రాను ఆమెకు పెద్దపెట్టున తన అజ్ఞానానికి యేడవాలనిపించింది...

నరసమ్మ వచ్చాక కూతుర్ని చూచి "యీపది హేనురోజుల పెద్దరికానికే చిక్కిపోయావమ్మా"అంది. నరసమ్మ చాలా వుత్సాహంగా వుంది. వచ్చినదగ్గర నుంచీ యీకబురూ ఆకబురూ తెగచెప్తుంటే వినటానికి శాంతకు చిరాకుగా వున్నా వూంకొట్టి అభిప్రాయాన్నిచ్చే అక్క వుందిగా!

ఆవేళ సాయంత్రం ఆయింట్లో పెద్ద గృహకలహం లేచింది. తీర్పు చెప్పే భారం నరసమ్మ అక్క వెంకమ్మమీద పడింది. డాక్టరుగారన్నారు "నాకు తెలుసు ఈ ఆడపెద్దరికాలు పీకలమీదికి తెస్తాయని. నే వెళ్లేటప్పుడే చెప్పానే—యీముసలి మొగుడ్ని మరచిపోవద్దని. నీకెవరు మాటిమ్మన్నారు? ఇప్పుడేవరేవమన్నారు?"

నరసమ్మ తనమాట నిలబెట్టకపోతే యేనుయ్యో గొయ్యో చూసుకుంటానంది. 'పో! నీ ఖర్మం నేనేం చేస్తా' నన్నారు డాక్టరుగారు.

ఈమాటలతో భార్య కళ్లనిండా నీరు నింపటం చూసి వదినగార్ని వుద్దేశిస్తూ డాక్టరుగారన్నారు— "ఇదిగోండి మాశాంత పెళ్లి నాచేతిలో వుంది. నాయిష్టం వచ్చినట్లు మీరెవరూ కానివ్వకపోయారంటే... యీయింట్లో ఒక్కనిముషం వుండమంటే వుండను—సరా!"

మేడమీద జరుగుతున్న యీ గందరగోళాన్ని శాంత అడుగుమెట్టుదగ్గర నిలబడి వింటోంది. నరసమ్మ నిష్ఠూరం మిళితంచేసి యేడుస్తోంది.

"ఈకాలంపిల్లలు వినరంటావ్? నాకూతురే నామాట వినదంటావ్? సరే! నీయెదురుగా చెప్పిస్తే?"

నాన్నగారిపిలుపు వినిపించేసరికి శాంత కెందుకో భయంవేసింది. మెట్లెక్కుతున్నా ఆమెనరాలన్నీ పట్లు తప్పినట్లనిపించినయ్.

వచ్చీరావటంతోనే నాన్న అడిగారు "ఏం అమ్మా! నీ పెళ్లివిషయంలో నామాట వింటావా? మీ అమ్మమాటా?" ఇదివరలా 'నీమాటే నాన్నా' 'అని తేలిగ్గా అనలేకపోయింది. కాస్సేపటికి ముఖం దాచి "నీమాటే నాన్నా" అంటూనే మెట్లు దిగిపోతోంటే డాక్టరుగారు అన్నారు—"నాఅమ్మపేరూ నాపేరూ నిలబెట్టావే—ఇదంతా నీదేనమ్మా!"

వదినగారివేపు తిరిగి—"ఇక చెప్పండి తీర్పు. మీ చెల్లెలుగారు తమ్ముడిగారింటికి సంబంధంచేసుకరాటానికి వెళ్లింది. వాళ్లడబ్బెవరి క్కావాలి? నాతల యెత్తిన పని చేసిందా? నేను యీలోకంలో లేనే అనుకుంది"

"రామరామ! యెంతమాట!" అంటూ వెంకమ్మ చెవులు మూసుకుంది. నరసమ్మ అక్కడనుంచి లేచివెళిపోతోంటే—"ఏమయినా స్త్రీ ఆడబ్రతుకు. ఆశాపాశాలు వుంటాయ్! ఏదో తొందరపడింది. మీ యిష్టం కాకపోతే యింకెవరియిష్టం పనికొస్తుంది?"

ఈతీర్పు చెప్పి ఆమె మెల్లగా ఒక్కొక్క మెట్టు దిగి పోయింది.

కొంతసేపయ్యాక సుందరం వచ్చాడు. మెల్లిగా నడుస్తూ శాంతగదివేపు చూశాడు. శాంత రెండుచేతులతోనూ కళ్లు మూసుకొని వాలుకుర్చీమీద కూర్చొని వుంది. ఆమె అలసటజెందుతూ యేడుస్తోందని గ్రహించాడు. ముందుకు వెళ్లటానికి మనసు పోలేదు. కాని ఆమెదగ్గరగా వెళ్లి మాటాడటానికికూడ ధైర్యం చిక్కలేదు ఎలాగో మేడయెక్కి డాక్టరుగారు తలపట్టుకొని కుర్చీమీద కూర్చొని నిర్విణ్ణు డయ్యాడు.

సుందరాన్ని చూసి "కూర్చోరా బాబూ" అన్నారు చిన్న నవ్వుతో.

౨

మాఘం వచ్చింది. డాక్టరుగారు చిన్నకూతురు పెళ్లి యెంతవైభవంగా చేద్దామనుకుంటున్నారో కావలసిన బంధువులు, ఆత్మీయులు యెక్కడకక్కడే యెదురుతగులుతున్నారు. ఎలాంటి దెబ్బలనైనా లోలోనే పాతిపెట్టి ముందుకు పోతున్నారు. పెద్దల్లుడు పెద్దకూతురు తప్పించి మిగతావాళ్ళంతా వుత్తరాలతోనూ మాటలతోనూ చిరాకెత్తించారు. కాని తపుడురోట్టెల సత్తువతో మనిషి స్తంభంలా నిలుచునే వున్నాడు.

నరసమ్మ తల మొత్తుకొని యేడిస్తే "నీ మొగుడు మంచిపని చేస్తే యేడుస్తావ్. చెడ్డ చేస్తే నీకు సరదా. అలాంటప్పుడు యిద్దరిలో ఒకరు ఛస్తేగాని యీయిల్లు బాగుపడ" దన్నారు.

పెద్దకూతురు మనసు వుండబట్టక "ఇంత తొందరేం వచ్చింది నాన్నా" అంది. "నా శాంతమ్మే కాదు అని వుంటే అప్పుడు యింటినుంచి వెళిపోయేవాణ్ని. ఏమైనా నివ్వాడవలసిన మాట కాదమ్మా యిది" అన్నారు డాక్టరుగారు చిన్నకూతురుకు వినిపించినట్లుగా.

ఇదంతా వింటున్న, కంటున్న శాంతకు యెక్కడలేని భయం వేసింది. నాన్నదగ్గరకు వెళ్లి 'నాకీ పెళ్లి యిష్టంలేదు నాన్నా' అని అనాలనుకుంది. కాని మళ్లీ ముక్కుమీదకు పౌరుషం వచ్చేసింది. పిడికిలు పట్టుకొని ఆ సముయానికై వేచివుంది. బ్రతుకంతా బూడిదపాలైనా తను చెయ్యాలనుకున్న పని చేసి తీరాలనే పంతంతో నిలుచుంది.

డాక్టరుగారు స్వయంగా వెళ్ళి పిల్చారు. పెద్దల్లుడు తప్పించి మిగతాముగ్గురూ రాలేదు. పోనీ కూతుర్లను పంపించమన్నా అదీ లేదు. భార్య ఏడుపు ఆపకపోవటం చూసిన డాక్టరుగారికి యెన్నడూ రానంత కోపం వచ్చింది! కాని ముందు పరిస్థితి మనసులో పెట్టుకొని నవ్వుకున్నాడు!!

శాంత పెళ్ళి అయిపోయింది. కాని ఆమె మనసులో భయంకంటే కోపం, అహంభావం హెచ్చుగా నులుచుకపోతున్నాయ్. తన అక్క పెళ్ళప్పుడు యెంత అనుకుంది? అక్క మొగుడుకంటె యెంతో అందగాణ్ణి, ఘనవంతుణ్ణి, విద్యాధికుణ్ణి పెళ్లిచేసుకుంటానను కుంది. కాని యిప్పుడు త నెవర్ని చేసుకుంది?

శోభనపుగదిలోకి పంపించి టఫీమని తలుపు వేసేటప్పుడు గుండె ఆగిపోతుందా అనిపించింది. కొద్ది నిముషాల్లో మేల్కొన్నట్లు యేవేవో ఆలోచనలతో మెదడు మళ్లీ పనిచేయటం మొదలుపెట్టింది.

సుందరం పుస్తకం పడవేసి ఆమెవేపు చూశాడు. ఆమెదగ్గరగా వచ్చి నిలుచున్నాడు. శాంత తలదించుకొనే బుసకొట్టోంది. చెయ్యి పట్టుకోబోయాడు. విదిలించుకుంది.

సుందరం వంగి ఆమెకళ్లల్లోనికి చూశాడు. ఆమె అక్కడనుంచి చరచరా మంచందగ్గరకు పోయి నిలుచుంది! ముఖం కందగడ్డలా వుంది.

దగ్గరగా వెళ్లి నిలుచుని "ఇది నిజం కాదనుకుంటాను..." అన్నాడు.

పడగ యెత్తిన నాగులా తల యెత్తింది. కటువుగా ముఖం చిట్లించుకొని "నిజం, ముమ్మాటికీ నిజం—నా వేపు చూడక్కర్లేదు. నా విషయం మర్చిపోవాలి!"

ఈమాటలు అనటానికి అదనుకోసమే యీ ఐదు నెలలూ యెదురుచూసింది! ఈమాటలు అప్పచెప్పటానికే పెళ్లిఆడి తీరాలనుకుంది!! ఈమాటలాడి హృదయంలో

బరువు తగ్గించుకోవాలని రాత్రింబగళ్లు యేకధాటిగా ఆలోచించుకొని కూర్చుంది!!! కాని, యీమాటలు యిప్పుడు ఆడటంవల్ల ప్రయోజనం గురించి గాని, రాబోయేపరిస్థితులగురించిగాని ఆమె ఆలోచించలేదు. ఈమాటలు ఒకనాడు ఆమెకుండె సెలాచీల్చి వేశాయో అంతకంటే అధికంగా సుందరంగుండెను చీల్చుతా యని ఆశించింది. కాని, సుందరం అక్కడనుంచి ఆమెలా చరచరా వెళ్లిపోలేదు. అలానే నిల్చునివున్నాడు. ఈసన్ని వేళం ఆమెకు వెర్రెత్తించింది. కొఱకొఱా చూసింది. కాని చలించకుండా సుందరం అలానే నిల్చున్నాడు. పొడినవ్వు నవ్వి "చాలాదూరం ఆలోచించి అన్నవేనా యీమాటలు!" అని ప్రశ్నించాడు.

ఈప్రశ్నతో ఆమె తోకతొక్కిన పాములా చర్రున లేచింది—"నివ్వే తెలివైనవాడివి కా"వంది.

ఈ ఏకవచనప్రయోగంతో విస్మితుడై యేమీ మాటాడలేకపోయాడు. తిన్నగాపోయి మళ్లీ పుస్తకం పట్టుకున్నాడే గాని విప్పలేదు.

ఆమరుచటిరోజురాత్రి శాంత సరాసరి వచ్చి పందిరిమంచంమీద పడుకుంది. సుందరం చాలాసేపటి వరకూ అలా చారబడి యేదో ఆలోచించుకుంటున్నాడు.

లేచి శాంతదగ్గరగా వెళ్లి "మళ్లీ ఒకసారి ఆలోచించావా?" అన్నాడు.

ఈ యేకవచనప్రయోగం వినటం యిదే మొదటి సారేమో—ఆమెకు రిమ్మెత్తింది.

"అక్కర్లేదు. వెళ్లొచ్చు!" అంది.

"మళ్లీ మళ్లీ ఆలోచించ మంటున్నా"

"వెళ్లిపోవాలి కామోసు...!" రెండోవేపు తల త్రిప్పి లేచింది.

"వెళ్లమని నే నెప్పుడూ అనను. తప్పులు తెలిసి చెయ్యం. అందుకోసమే మళ్లీమళ్లీ ఆలోచించమంటున్నా"అంటూ వెళిపోయి కుర్చీమీద చారబడ్డాడు.

మూడోరోజురాత్రి దగ్గరగానే వచ్చి "మనసులో పెట్టుకోక యేదైనా అనాలని వుంటే అనొచ్చు".

శాంత యేమీ మాటాడలేదు. సుందరం మెల్లగా జుత్తు పీక్కుంటూ యేదో గొణుక్కుంటూ వెళ్లి కుర్చీమీద కూలబడ్డాడు.

౮

రోజుకు రోజూ సుందరం చాలా గంభీరంగానే వుంటున్నాడు. శాంతకు పట్టుదల మరీ హెచ్చయింది. వీళ్లయిరువురి ప్రవర్తన కనిపెట్టిన నరసమ్మ యేదోఅనుమానాన్ని మనసులో పెట్టుకున్నా కూతుర్ని యేమీ అడగలేదు. ఒక్కొక్కసారి తనగొప్పతనం భర్త తెలుసుకోటానికి యీవిషయం పనికొస్తుందేమో నని అనుకున్నా, ఆయనతో చెప్పటానికి సాహసించలేకపోయింది. సుందరం యిప్పుడు అల్లుడైనందుకు యేమాత్రమైనా మారుతా డనీ, ఆమెఅడుగులకు మడుగులొత్తుతా డనీ ఆశించింది! అలాంటి దేమీ లేకపోవటం, పైపెచ్చు ఆమెచేసే పనులకు యెదురు తిరగటం కూడ జరుగుతోంది. అన్ని విషయాలలోనూ భర్త అల్లుడినే సమర్థించటంతో వెర్రెత్తింది.

వేసవికాలం. ఆదివారంనాడు తెల్లవారేసరికి డాక్టరుగారు విశాఖపట్నంనుంచి తిరిగి వచ్చారు. స్నానం, ధ్యానం అయ్యాక వాలుకుర్చీమీద కూర్చొని కూతురు వేపు చూసి "సుందరాన్నీ, మీ అమ్మనూ పిలుచుకరామ్మా" అన్నారు.

శాంత క్రిందకు పోయి కొంతసేపు గదిలో కూర్చొని తరవాత అమ్మదగ్గరకు వెళ్లి "నాన్ననిన్నూ, ఆయననూ రమ్మంటున్నారే" అంది. నరసమ్మకూడ అల్లుడితో మాటాడదేమో 'పిలవలేకపోయావా?'అంది. శాంత ముఖంత్రిప్పటం చూసి నరసమ్మ వంటమనిషితో "సుందరమ్మా! సుందరం ఆగదిలో వున్నాడు, బాబుగారు పిలుస్తున్నారని చెప్పు!" అంటూ కూతురుతో కలిసివెళ్లింది.

ఏంచెప్తారో అని మేడమీదకు ముందుగా వచ్చిన భార్య, కూతుర్ల వేపు చూసి యేమీ మాటాడలేదు. సుందరం రాగానే "రా బాబూ, కూర్చో, రా"

అన్నారు. అంతవరకూ నిల్చున్న ఆత్మీయుల మనస్సులు చివుక్కుమన్నాయ్. తొడలమీద చేతులు ఆన్చి ప్రశాంతంగా కూర్చొని డాక్టరుగారి వేపు చూస్తున్నాడు సుందరం.

"ఈవుద్యోగాన్ని విడిచిపెట్టవలసి వస్తుందిరా బాబూ!"

సుందరం మాటాడలేదు. ముఖంలోమాత్రం గంభీరచిహ్నాలబదులుసంశయం కొట్టుకలాడింది.

"ఆనాడు బదిలీమీద డిస్పెన్సరీకి వచ్చేటప్పుడు ఒక పెద్దమనిషితో మాటాడుతుండటం నీకు జ్ఞాపకం వుందనుకుంటాను. నిన్ను చూడగానే అప్పటికే రాఘమ్మ పెళ్లివిషయం చికాకుపడివున్నానేమో నీమీద ఆశ కలిగింది. ఆ పెద్దమనిషి నాస్నేహితుడు. విశాఖపట్నంలో పెద్దపేరున్న గవర్నమెంటుడాక్టరు. నే కోరిన కోరికకు యీ సంవత్సరం యింకొకరికి మాట యిచ్చాను; వచ్చే సంవత్సరం తప్పకుండా అన్నాడు. మొన్న ఆయన వుత్తరం వ్రాస్తేనే వెళ్ళాను..."

డాక్టరుగారు ఆపారు. తలెత్తి వింటున్న సుందరం తల దించేశాడు.

డాక్టరుగారు మళ్లీ ప్రారంభించారు. ఈసారి భార్యవేపు చూపు పారేస్తూ "నాపేరుప్రతిష్ఠలు నిలబెట్టేవాడు ఒకడు దొరికాడని ఆశపుట్టింది యిన్నాళ్లకి." మళ్ళీ సుందరంవేపు మోము త్రిప్పి "నివ్వూ నాలానే పెరిగావ్. ఒకరిదగ్గరకు పోయి చెయ్యి చాపటం నాలా నీకూ పేదరికంలోకూడ చేతనయ్యింది కాదు! మాఅమ్మలా మీఅమ్మా చెయ్యిచాపింది. కొడుకులు లేకపోయినా నా కేవిచారం లేదు. నివ్వేదో ఆడాక్టరుపరీక్ష పాసయివచ్చాక నేను కాస్తవిశ్రాంతి తీసుకోవచ్చు."

ఈమాటలు అనేటప్పుడు తల్లీకూతుళ్లు ముఖాలు దించుకున్నా సుందరంమాత్రం తలెత్తే వున్నాడు. డాక్టరుగారి గొంతుక చాలా అభిమానంతో నిండుకపోయింది. ప్రతిమాటా హృదయంనుంచి వస్తుంటే సుందరం కళ్లల్లో పొంగే నీటిప్రవాహాన్ని ఆపే ప్రయత్నంలో వుండి యేదో అందామనుకున్నా అనలేకపోయాడు.

డాక్టరుగారు నవ్వుముఖంతో లేచారు. భార్యతో పరిహాసాలకికూడాయిదే సమయంలావుంది. "పెద్దమ్మాయ్ పెళ్లప్పుడూ యేడ్చావ్! చిన్నమ్మాయ్ పెళ్లప్పుడూ యేడ్చావ్! నీకష్టాలకి యెవరే అయ్యారు? పెద్దవాడు నిన్నుమూడునెలలు సేవచేసి బ్రతికించాడు. ఈ చిన్నవాడు నీవుబ్రతికినంతకాలం నెత్తినపెట్టుకొని పోషిస్తాడు!"

కూతురువేపు చూస్తూ "మీపెద్దక్క నామాట వింది. మొగుడ్ని పెద్ద యింజనీరు చేసుకుంది. నివ్వూ నామాట విన్నావ్. నీమొగుణ్ణి పెద్ద డాక్టరు చేసుకుంటున్నావ్..." అంటూనే సుందరం దగ్గరగా వచ్చి కూర్చున్నవాడి తల నిమిరి "మన సుందరంది చల్లని చెయ్యి—చల్లని చూపేనమ్మా!!"

ఈమాటలతోపాటు పొందే ఆనందం, చూపే అభిమానం ద్విగుణీకృతం కావటంతో శాంత అక్కడనుంచి మెల్లగా జారిపోయింది.

డాక్టరుగారు మళ్ళీ కుర్చీమీద కూలబడి భార్యవేపు చూస్తూ "నా కెప్పుడూ ఒక్క చింతే వుండేది. నామిగతా అల్లుళ్లంతా పెద్ద హోదాలలో వుండి యీ చిన్నవాడే గుమాస్తాగా వుండటం! వాళ్లూ నివ్వూ కలిసి యింతమంచివాడిమీద విరుచుకపడ్డారు. చివరకు మిగిలిం దేమిటి? ఎవరు యెంత విరుచుకపడ్డా, లేతగుండైనా సహించాడు. కష్టపడేవాడే చివరకు సుఖపడటం లోకంపోకడ. ఇప్పుడైనా అల్లుడితో మాటాడతావా?"

ఈమాటప్రశ్నతో సుందరంచెయ్యి మడుకుల మీదనుంచి జారిపోయింది! వరసమ్మ ప్రక్కకు తిరిగి కళ్లు నులుపుకుంటూ ఒక మెట్టు దిగేసరికి చివరిమెట్టుమీద నిల్చొని చెవులు రిక్కించి వింటున్న శాంత అగపడింది.

౬

అల్లుడు మామలు కలసి విశాఖపట్నం వెళ్లారు. చేయవలసిన యేర్పాటులన్నీ చేసుకొని తిరిగి వచ్చే

టప్పుడు సుందరం నరసమ్మకోసం, వంటమనిషికోసం చీరలు తెచ్చాడు. వచ్చినరోజు సాయంత్రమే శాంత సినీమాకు వెళ్లే ప్రయత్నంలో వుంది. గదిలో అలంకరించుకొనేటప్పుడు టేబిలుమీద సంపెంగపూలను చూసింది. సింహాచలంసంపెంగలేమో ఘుమఘుమలాడుతున్నాయ్. తలలో పెట్టుకోవాలని వుబలాటం హెచ్చినా చాలాసేపటివరకు ముట్టుకోడానికి మనసొప్పింది కాదు. చివరకు యెలాగో ఒక పువ్వు తీసి జడలో పెట్టుకోబోతుండగా అప్పుడే గదిలోనికి వచ్చిన సుందరం "పూజకోసం తెచ్చేపువ్వులు..." అర్థోక్తిలో ఆపేశాడు. శాంత చటుక్కున తలలో పెట్టిన్న పువ్వును క్రిందపారేసింది. పారవేసిన పువ్వును చేతపట్టుకొని నిలుచున్నాడు. శాంత రొప్పుకుంటూ అక్కడనుంచి వెళ్లిపోయింది!

ఆవేళరాత్రి చాలాసేపటివరకూ పుస్తకం చదువుకుంటూకూర్చున్నాడు. శాంతరాలేదు. వేకువఝామున తెలివివచ్చేసరికి లైటువేసి చూశాడు. శాంత గదిలో లేదు.

మూడోరోజు వుదయం స్నానంచేసి మేడమీద పుస్తకం పట్టుక కూర్చున్నాడు. ఒకభాగం పూర్తిచేసి తలెత్తేసరికి డాబామీద శాంత అగపడింది. జుత్తు ఆరేసుకుంటోంది. ముఖంనిండా యిదివరలా పసుపు రాసుకునివుందేమో తళుక్ తళుక్ మని మెరుస్తోంది. కాటుకకళ్లలోని మెరుపును ఒకసారి దీక్షగా చూశాడు. ఈవేళ గులాబిరంగు సిల్కుచీర, పల్చని నీలిరంగుజాకెట్ వేసుకొని వుంది. చాలసేపటికిగాని మనసు మళ్లించుకోలేకపోయాడు. శాంతగదిలోనికి వచ్చింది. సుందరాన్ని చూసి మళ్లీ డాబామీదకు వెళ్లిపోయింది. రెండుచేతులూ డాబాపిట్టగోడకు ఆన్చి పడమటివేపు చూస్తోంది.

సుందరం మనసు అదుపులో వుంచుకోలేక పుస్తకం పట్టుకొనే డాబామీదకు వెళ్లి రెండోచివర నిల్చున్నాడు. అప్పుడప్పుడూ ఆమెవేపు చూపు పారేస్తూ చివరకు "ఒకవిషయం చెప్పాలని వుం" దన్నాడు.

"వినాలని లే" దంటూ శాంత గబగబా మెట్లు దిగి పోయింది.

రేపువుదయం సుందరం ప్రయాణం అనగా యీవాళ సాయంత్రమే అన్నీ సర్దుకొని స్నానం చేసి షికారుకని బయలుదేరాడు. పంచెకట్టి, బెంగాలీ షర్టుపై పల్చని పాటినీలుజరీకండువా కప్పుకొని షికారుకు పోదామని మెట్లు దిగుతుండగా రాధ అప్పుడే రావటం చూశాడు. "ఏంవదినా? ఇదేనా రావటం?" అని పలుకరించాడు.

"అవునుబాబూ .... షికారుకా మోసు" అంటూనే ఆగింది.

ఈ బాబూ అని అలవాటున్నట్లు సంబోధించే చొరవ అట్టే పరిచయంలేని వదిన తీసుకోవటంతో "అవును" అన్నాడు—ఆలోచనగా నవ్వుతూ.

"ఒంటరిగా..."

"కుక్కని తోడుతీసుకవెళ్లమంటారా?" నిస్సంకోచంగానే ప్రశ్నించాడు. ఈప్రశ్న వేసే సమయానికి శాంతా, నరసమ్మ అక్కడకు వచ్చినా రాధ చూడలేకపోయింది.

కాస్త గింజుకుంటున్న వదినవేపు చూస్తూ—

"ఏంవదినా, మనుషులకంటే కుక్కలే విశ్వాసమైనవి కావూ?"

రాధ తల దించింది. మనసులో వికారాన్ని దాచిపెట్టి వచ్చింది. కాని మరది అనుకోనివిధంగా చొరవచేసుకొనిమాటాడటంతో ముఖంమాడిపోయింది. కాని స్పృహ తెచ్చుకొని పొడినవ్వుతో "నిజంచెప్పారు బాబూ!" అంది.

అంతవరకు యెలాగో అక్కడ నిలుచున్న శాంత చెంగుచెంగున గదిలోనికి పోయింది. "మాటాడండి, వస్తాను" అంటూనే వెళ్లిపోయాడు సుందరం.

ఈ వెళ్లేవిధం, చిన్నకూతురు గదిలోనికి వెళిపోయేటప్పుడు అల్లుడు చూపించే వైఖరి నరసమ్మకు తెగులు పుట్టించింది!

కూతురును గదిలోనికి తీసుకపోతూ "ఎంత గతి లేక చేసుకున్నా..." సగంలో మాటే మడుచుకుంది.

"ఏమైందేంటి?"

"ఇంకేం కావాలె! చిన్నదానితో మాటాడతాడా యేమన్నా నా? నామీదకూడ విరుచుకపడతాడు! ఏమయినా అంటే మీనాన్నగారికి నేనే చెడ్డదాన్నమ్మా" అంటూ చీరకొంగుతో కళ్లు ఒత్తుకుంది.

రాధ తల్లి వేసే ప్రశ్నలకు, కబుర్లకు మౌనాన్నే ప్రదర్శించింది. శాంత వచ్చి "కబురులేకుండా వచ్చేశావేమక్కా?" అంది. ఈ ప్రశ్నకు జబాబు రాకపోవటంతో నరసమ్మ అందుకుంది: "మనయింటికి రాటానికి కబురుండాలమ్మా! అయినా తప్పు మనది. ఒకనాడైనా రా నాయనా అని అల్లుడ్ని పిలిచారా యేమన్నా నా?"

"పెద్దబావ పిలుస్తే వస్తున్నాడే!"

"బావుందే! నివ్వలానైనా మాటాడతావ్— యింట్లో పెట్టుకొని"

అక్క యిలా దెప్పిపొడవటంతో శాంత అక్కడ నిల్చోలేదు. రాధ చాలాసేపటివరకు తల్లి చెప్పే మాటలను తల దించి విన్నది. చీకటి పడింది. లేచి చెల్లెలిగదిలోనికి వెళ్ళి లైటు వెలిగించి చూసేసరికి శాంత కుర్చీమీద కూర్చొని తల చేతులమీద ఆన్చివుంది. ప్రక్కనే నిల్చొని "చెల్లీ" అంది. శాంత మాటాడలేదు.

"ఏడుస్తున్నావే!" అంది మీద చెయ్యివేస్తూ. "అబ్బే" అంటూ శాంత తలెత్తింది. కాని ముఖం అక్కవేపు త్రిప్పలేదు. రాధ మెల్లగా కిటికీదగ్గరకు వెళ్ళి నిల్చొని తోటలో వెన్నెలలో చెట్లు మెల్లగా తల లూపటం చూసింది...అలా నిల్చొనే "నివ్వెందు కేడవాలే?" అంది.

ఈ ప్రశ్నలో మిళితమయియున్న భావాన్ని అర్థంచేసుకున్న శాంత లేచి అక్కదగ్గరకు వెళ్లి భుజం మీద మెల్లగా చెయ్యివేసింది! రాధ కొయ్యబొమ్మలా అలానే నిల్చొని వుంది. శాంత ముందుకు వంగి చూసేసరికి అక్కముఖం నల్లబడి వుంది. కళ్లలో నీరు నిండుకొని వున్నాయ్.

"అక్కా" అంది ఆత్రుతతో. రాధ మాటాడలేదు.

"ఏడుస్తున్నావేమే?"

"ఏమీ లేదు" చాలాసేపటికి యీమాట లని కంటి రెప్పలను ఆడించింది.

"ఆనాడూ అలానే చేశావక్కా!" అంది శాంత దిగజారిన స్వరంతో.

"ఏం చెప్పమంటావే?...బూడిదైపోయినా... ఆపేది ఆదారిని వెళిపోతోంటే బూదిద యెగురుతుందట! ...ఇదేనా వాళ్ల వంశమర్యాద!"

ఆగిఆగి అంటున్నా ముంచుకొస్తున్న యేడుపును అడ్డుకూ యేదో ఆవేశంతో అక్క వెళిపోయింది.

శాంత అలానే నిల్చుండిపోయింది. కిటికీదగ్గర నిల్చున్నదేమో తోటవేపు చూస్తోంది. కొంతసే పయ్యాక సుందరం మెల్లగా తల దించుకుంటూ రావటం చూసింది. వాకిట ఆగాడు. జేబు ఒకసారి తడుముకొని ఒక అడుగు వేసి ప్రక్కకు చూశాడు.

"ఏం వదినా...!"

"ఏంపోయింది బాబూ, వెతుక్కుంటున్నట్టున్నారు!"

"అబ్బే యేమీ లేదు..."

అంటూనే యిద్దరూ గదిలోనికి వచ్చేసరికి డాక్టరుగారు వెనుకనే వచ్చారు. రాధను శాంతను కున్నారేమో "చిన్నమ్మాయ్" అని పిలిచారు. ఈ గొంతుక వినగానే రాధశరీరం ఒక్కసారి గగుర్పాటు జెందింది. ముఖం చూపించటానికి యెక్కడలేని భయం వేసింది. నాన్న గదిలోనికే వచ్చి రాధవేపు చూసి "నివ్వెంతసేపైవచ్చావమ్మా?...అల్లుడు కూడా వచ్చాడా? ఈవారంరోజుల్లో వీలు చూచుకొని నేనే వద్దా మనుకుంటున్నా".

ఈ చివరి వాక్యంతో రాధ మొదటిప్రశ్నలను మరచిపోయింది. నాన్నను తూలనాడిన భర్తయింటికి ఆ జన్మలో నాన్న వస్తారని ఆమె అనుకోలేదు! వదిన తడబడుతుండటం గ్రహించిన సుందరం అన్నాడు:

"సాయంత్రమే వచ్చారు. నేను వెళిపోతున్నా గా

—చూసిపోదా మని. ఆయన కేదో పనుండి రాలేకపోయాడు!"

మరది యీసర్ది చెప్పటంతో తలమీద నన్న యేదో పెద్ద భారం దిగిపోయిం దనిపించింది. కాని నిప్తల్లోనే, 'చూసిపోదా మని...' మరదిఅన్న యీ మాటలు మళ్ళీ మనసులో దొర్లకపోగా మామూలు పరిస్థితికే వచ్చింది!

"నివ్వెళ్ళేటప్పుడు నేనూ వస్తానమ్మా..."

నాన్న యీమాటలు అనేటప్పుడు చేతిలో గాజులు వూడబెరుక్కోవా లన్నంత చిరాకెత్తిందామెకు. నాన్న మరది వేపు మాటలు మళ్లించటంతో అక్కడినుంచి కదలిపోటానికి అదునుదొరికింది.

"చాలా సీరియస్ కేసు. ఆవూర్లో రేపటివరకు వుండవలసివస్తుందేమో! నేను తిరిగివచ్చేసరికి బహుశః వెళిపోతా వనుకుంటాను..." అంటూనే డాక్టగారు అల్లుడిభుజంమీద చేయి వేసి మేడమీదకు తీసుకుపోయారు.

భోజనాలు పూర్తయాయ్. డాక్టరుగారు చాలాసేపయింది జట్కామీద వెళిపోయారు. సుందరం గదిలో కుర్చీలో కూలబడి యింటివాసాలవేపు చూస్తూ ఆలోచిస్తున్నాడు. శాంత వచ్చిరావటంతోనే మంచంమీద చారబడింది. వదినతో మాటాడాలని మనసు పుట్టడంచేత లేచి ప్రక్కగదిలోనికి వెళ్లబోతోంటే ఆమె యెదురైంది.

"రా వదినా" అన్నాడు గదిలోనికి మళ్లీ వెళిపోతూ.

రాధ వచ్చింది. "కూర్చోండి" అంటూ కుర్చీ చూపించాడు. రాధ కుర్చీమీద కూర్చోలేదు. నేలమీద కూర్చోబోతోంటే "అదేంటి వదినా—శ్రీమంతులయింట్లో పుట్టి కటిక నేలమీద కూర్చుంటారు?"

"ఎక్కడ కూర్చుంటే యేం రామంబాబూ!" అంది.

సుందరం యీసంబోధనతో మొగం వేలవేశాడు. ఈ క్రొత్తపే రేమిటి వదినా అని అడుగుదామనుకుంటే రాధ చప్పున "అయ్యో! మాచిన్నమరది రామంపేరు వచ్చేసింది..."

"ఆయనను 'బాబూ' అని పిలుస్తా రనుకుంటాను"

'హాఁ'—తల దించుకొని వున్న రాధ అంది. వదినను నవ్వించా లనే ప్రయత్నంలో వున్న సుందరం వేపు తలెత్తి చూసి పొడినవ్వు నవ్వుతూ "అయితే బాబూ, మానాన్నలా మీరూ రెండుచేతులతో గడిస్తా రన్నమాటే!"

"అలా అని యెందు కనుకోవాలి వదినా! మనం అనుకున్నట్లు జరిగితే యింకేం కావాలి? నిజం చెప్తాను—నే నెప్పుడైనా డాక్టరు నవుతా నని అనుకున్నానా?"

"ఎవరుమాత్రం అనుకున్నారు? అయినా ఆవేళ రాత్రి నాన్న మీతో ఆడిన మాటలు జ్ఞాపకానికి తెచ్చుకుంటే యెందు కాశ్చర్యపడాలి?"

"ఏంమాటలు? మీ రెప్పుడు విన్నారు?... ఏదో గుట్టు లాగుదా మని చూస్తున్నా రేమో?"

"విన్నాను బాబూ! నాగురించికూడ చెప్పారుగా"

"అంతరాత్రిమీద మీ రెలా విన్నారు వదినా?"

"చెప్పనా?"

"చెప్పండి చూద్దాం..."

"ఒక డాక్టరుకు యిచ్చి నన్నే యింట్లో వుంచుకోవా లని వుండేదట—కాని మేమంతా కాకుండా చేశామని—అయినా చిన్నమ్మాయి వుందిగా? అన్నారు. దీనినిబట్టి నే నేం అనుకోవాలి?"

"కాని మీ రనుకున్నట్లు నేను అనుకోలేదు వదినా! చిన్నమ్మాయిమీద ఆశ పెట్టుకున్నా రంటే దానినిబట్టి నే నేం అనుకుంటాను? ఆయనచిన్నల్లుడు డాక్టరు కావాలి. ఆ అవకాశం యీజన్మలో వుంటుం దని అనుకోలేదు. మొన్నటివరకు మీనాన్న

గారు నన్నింట్లో యెందుకు తెచ్చిపెట్టారో చెప్ప లేదు. అంచేత నేను ఒకరిమీదైనా లేని అసహ్యాన్ని తెప్పించుకోవలసివచ్చింది—"

ఈమాటలు ఆగిఆగి అంటూనే శాంతవేపు చూస్తున్నాడు. శాంత మంచంమీద యిటూఅటూ వుండివుండి దొర్లుతోంది! బహుశః ఆమె ఒకనాడు మేడమీదకు వెళ్లి అడగాలనుకున్న ప్రశ్నకు సమాధానం దొరికిందేమో!

నోరు ఆవలించి వింటున్న వదినతో మళ్ళీ అన్నాడు: "మీ రన్నట్లు రెండు చేతులతో గడిస్తానే అనుకోండి—కాని గడించే డబ్బు యేం చెయ్యాలి?"

"ఇదేమిటి బాబూ! ఇంత ధర్మసందేహం!"

"అబ్బే! అబ్బే! డబ్బు ఖర్చుపెట్టడంసంగతి కాదు!"

కాస్త గాబరాపడుతున్న మరదివేపు దీక్షగా చూసింది. ఆయనముఖం శాంతివేపు తిరిగివుండటంతో అటు తిరిగింది. శాంత పరుపుమీద చేతితో తల పట్టుకొని వుంది.

"బాబూ! ఒకమాట అంటాను. కోపగించుకోరు కదూ!!" రాధ మరదివేపు చూస్తూనే అంది.

"కోపం యెందుకు! కోపమే వుండివుంటే యీఇంటి అల్లుణ్నే కాకపోయివుందును!"

ఈవిసురు బాణంలా, నిద్ర నభినయిస్తున్న భార్య మనసుకు గ్రుచ్చుకోవటంతో ఆమె లేచి కిటికీదగ్గరకు కుర్చీలాక్కొని కూర్చుంది. సుందరం ఆమెవేపు చూడటానికి వీలుపడకుండా మధ్యను మంచం అడ్డువుంది.

"ఈప్రణయకలహా లెందుకు బాబూ?"

"రాయబారం వచ్చారా వదినా?" అన్నాడు చిన్న నవ్వు నవ్వుతూ.

"నాకు చెల్లదా బాబూ? పెళ్లికి రాకపోయినా ......"

"రాకపోయినా వచ్చినవాళ్లకంటే హెచ్చు చేశారు. అప్పుడు మీరు రాసిన వుత్తరం మరచిపోతానా వదినా?"

శాంత యీమాటలు వినగానే గతుక్కుమంది. ఆమెకు వ్రాసినవుత్తరంసంగతికూడ అక్క యెత్తుతుందేమో అనుకుంది. కాని రాధ అంది—"అందులో యేం వుంది బాబూ? మీరు చూపిన అభిమానానికి ఆమాత్ర మయినా..."

"మీ నోటంటే యీమాట వినటం...!"

"అభిమానం కాదూ! పెళ్ళినాడు అంత కష్టపడ్డారు. అంతకన్నా యెప్పటికైనా మరచిపోని విషయం మీరు చెయ్యలేదా?"

"ఏమిటి వదినా? ఈయింట్లో యెవరూ సరిగ్గా మాటాడరే—అలాంటిది నన్ను పైకెత్తేస్తున్నారు."

"మనస్ఫూర్తిగా అక్షతలు జల్లింది-ముఖంనిండా ముత్తైదువులచేత బొట్టుపెట్టించారు. నేను గర్వించేటట్లు పళ్లెరాన్ని బోర్లింపజేశారే—ఎలా మరచిపోమంటారు బాబూ?"

సుందరం జబా బియ్యటానికి మాటలకోసం తడుముకొని చివరకు "అదంతా మీ నాన్న చేశారు"

"కారకులు మీరేగా—దానిమాట కేం—మీరు రేపు వెళిపోతున్నారు—ఆలోచించండి బాబూ!"

సుందరం మౌనంగా కూర్చున్నాడు. గదిలో చాలా నిశ్శబ్దంగా వుంది. ఉండివుండి వీచే చల్లగాలి ఆయన ఆలోచనలకు కొత్త జీవం పోస్తోంది—

"నన్నేం ఆలోచించమంటారు?"

రాధ యీ ప్రశ్నకు జబా బీయలేదు. కొంతసేపయ్యాక సుందరం అభిమానపూరితకంఠస్వరంతో "అభిమానానికి ఒక హద్దంటూ వుంది. హద్దు మీరే అభిమానాన్ని జూపించేవారిని లోకం అర్థంచేసుకోలేదు. వాళ్లని లోకువచేస్తుంది!" కాస్సేపు ఆగి మళ్లీ అన్నాడు—"మీరు మనస్ఫూర్తిగా అడిగారు కాబట్టి యీమాటలైనా అన్నాను. నేను ఆలోచించవలసిందేమీ లేదు"

రాధబ్రతుకంతా యీమాటల్లోనే యిమిడిపోయింది! తప్పులేని తను తొందరపడి యిప్పుడు యింత ఆలోచనలో యెందుకుపడాలి? అసలు కోరికలు ఫలించా

యని హద్దుమీరిన అభిమానాన్ని చూపించబట్టి ఆయన లోకువచేశాడు. లోకంపోకడ మరది చెప్పటంతో తల బరువెక్కి యెక్కడున్నదీ మరచిపోయింది...

"రేపు తెల్లారేసరికి ప్రయాణం! నేను యిల్లు కదిలేటప్పుడు, పోనీ, అభిమానంతో సాగనంపడానికి మీరైనా వచ్చారు!"

ఈమాటలతో ఆమె తలెత్తి చూసింది. సుందరం కళ్లు యేదో బాధతో మండుకపోతున్నట్లగపడ్డాయ్. ఆయన ముఖం ప్రక్కకు త్రిప్పేసరికి లీలగా కనపడే మరదికళ్లల్లో నీరు చూసి లేచిపోయింది. "వస్తాను బాబూ" అంటూనే వెళిపోతోంటే "వినదలచుకోలే దని కసరకుండా మీరైనా విన్నారు" అన్నాడు.

సుందరం యెవరికి వినపడా లనుకున్నాడో వాళ్ళకు స్పష్టంగానే వినపడింది.

సుందరం వాలుకుర్చీమీదే నిద్రపోయాడు. ఒకసారి తెలివివచ్చేసరికి శాంత యింకా కిటికీదగ్గరే కూర్చొనివుంది. పరుపు వేసుకొని పడుకున్నాడు.

వేకువజామున తెలివి వచ్చేసరికి శాంత మేల్కొనేవుంది. సుందరం స్నానం పూర్తిచేసి బట్టలు వేసుకున్నాడు. శాంత కుర్చీమీద చెదరిపోయిన జుత్తుతో కూర్చొని కిటికీగుండా తోటలోనికి చూస్తోంది.

సుందరం ఆమెదగ్గరగా వచ్చి నిలుచున్నాడు. తెల్లవారే సమయంలో వీచే మందమారుతం చెదిరే ముంగురులను చెదరిస్తున్నట్లుగా ఆమెమనసు చెదరసాగింది. భర్తవేపు చూడాలనుకుంది; కాని కంటిరెప్పలు బరువెక్కిపోయాయ్. ఆమె ఆశించినట్లు ఆచల్లనిచేయి తాకటంగాని, ఆచల్లని పిలుపు వినటంగాని జరగలేదు. సుందరం మళ్లీ వెనుకకు వెళ్లాడు. ముందురోజు సాయంత్రం వేసుకున్న బంగాళీషర్టుజేబులోనుంచి యేదో తీస్తుండటం చూసింది!

దగ్గరగా వచ్చాడు. ఆమెయెదురుగా కిటికీదగ్గర బంగారుగాజులజత పెట్టాడు. ప్రక్కకు తప్పుకొని చేతులు కట్టుకొని నిల్చున్నాడు! మెల్లమెల్లగా ఒక్కొక్కమాటా తొణికేస్తున్నాడు...

"నిన్న వీటినే అమ్మలేకపోయాను. ఈవేళ కొన్న వూరికే మళ్లీ తీసుకవెళ్లి యింకో స్త్రీచేతికి తొడిగించి చరిత్రహీనుడ్ని కాదలచుకోలేదు. ఆవూరునుంచి తెచ్చిన సంపెంగపువ్వు యెలా విసిరేశావో- అలా విసిరేస్తే విసిరేయవచ్చు—వెళ్తున్నా." తిరిగి వెళిపోతూనే "ఇకనైనా విసవిసలాడకుండా హాయిగా బ్రతుకు!!"

ఈమాటలు అన్నాక సుందరం మళ్లీ గదిలోనికి రాలేదు. బెడ్డింగు పెట్టి గదిలోనుంచి వెళిపోతున్నప్పుడు కూడ ఆమె అటువేపు చూడలేకపోయింది. కానీ స్నేహటికి అక్కగొంతుక వినపడినా అలా శిలప్రతిమలా నిల్చొని వుండిపోయింది.

సుందరాన్ని సాగనంపుతూ "అక్కడకు వెళ్లాక నేనే వుత్తరం వ్రాస్తాను బాబూ" అంది రాధ. ముందుకు పోయేవాడు చటుక్కున ఆగి, వదినవేపు చూశాడు. ఆమె కళ్లెత్తేసరికి యింకా సుందరం ఆమె వేపే చూస్తున్నాడు.

"సంతోషం వదినా!" అంటూ యెదురుగ్గా వున్న జట్కాదగ్గరకు పోయాడు. రాధ ముందుకు మూడే అడుగులు వేసి ఆగిపోయింది.

కిటికీగజాలు గట్టిగా పట్టుకొని చూస్తున్న శాంత ఆ చల్లనిచూపుకోసం తహతహలాడింది. ఆమెకళ్లల్లో మరుగుపడ్డది మరుని భావాల బాధ కాదు—ఏదో తెలుసుకోలేని బాధతో మండిపోతున్న మనసుకు కళ్లకు జట్కా మెల్లగా పోతున్నట్లు అగపడటంతో కాళ్లు ఒక్కసారి వణికాయ్. కిటికీమీద గాజులజతను గట్టిగా పట్టుకొని కుర్చీమీద కన్నీటితో కూలబడింది.